

23. 11.
10.

Nr. 8 — XVI aastakäik.

Oktoober — 1935

03.12.35

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo
peatoimetaja

**E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment,
A.-T. Kliimann, H. Kristal, E. Maddison,
A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots**

A. Mägi
toimetuse sekretär

S I S U.

Artiklid.

- Mägi, Artur: Valimisõiguslike põhiprintsiipe ja nende rakendamise Eestis *de lege lata* ja *de lege ferenda* 337
- Kristal, H.: Kehavigastuse mõiste ja liigid KrS-s 360

Arutlusi.

- Hellat, A.: Kas tunnistajate öeldistega võib tõendada vekslirahatust või määrata selle sisu? 370

Kirjanduse ülevaade.

- Leesment, Leo: F. Karlson — J.V. Veski. Õigusteaduse sõnastik 373

Riigikogu tegelus.

- Riigikogu 1935. a. maikuu tegeluse ülevaade 377

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond:

- Kas endine rendivahekord maaomaniku ja maakasustaja vahel lõppes Kogukonna-, asutiste ja erarendimaade korraldamise seaduse kehtimahakkamisel? 378
- Kas peale Vabamüügi apteekide avamise seaduse kehtimahakkamist apteegid käivad endiselt ärimaksu alla? 379
- Kas kaebused siseministri otsuste peale igal juhul, kui ta teeb otsuse või korralduse Kaitseseisukorra seaduse alusel tema peale pandud sisekaitsetülema ülesandeid täites, alluvad Vabariigi Valitsusele? 379
- Kas võib isikuid, kes juures olnud kaubakäsustaja volitusel väliskaupade ja saadetiste tollimisel ja välispakkide postkontoris, lugeda ekspediitoriteks ja nõuda neilt isikutelt vastava äritunnistuse lunastamist? 380
- Kas erimaksu arvel tasutud ettemaks osas, mis ületab hiljemini maksustamisotsusega määratud erimaksu summa, kuulub tagasimaksmisele maksnikule? 381
- Kas isikuile, kes teenistusest lahkuvad vanaduspiiri kättejõudmisel, tuleb pensioni määrata teenistusest vabastamise päevast arvates? 382

Nr. 8 Juriidiline ajakiri „Õigus“ 1935

XVI aastakäik

Valimisõiguslike põhiprintsiipe ja nende rakendamine Eestis *de lege lata* ja *de lege ferenda*¹.

Artur Mägi.

I. Valimisõiguslike põhiprintsiipe.

§ 1. Parlament rahvaesindusena. Kaasaja riigi territoriaalse ulatuslikkuse, üksikriigi kodanikkonna suurearvulisuse ja riigile kui erilisele ühiskondlikule koondisele langevate ülesannete äärmuseni komplitseerituse tõttu osutub võimatuks, et vastava riigi rahvas oma kodanikkude näol suudaks riigivõimule teostada kuuluvaid funktsioone ise sooritada oma otsese teoga². Teisest küljest peab märkima, et õpetus rahva suveräänsusest on saanud XX sajandi demokraatliku riigikontseptsiooni üldiseks dogmaatiliseks aluseks³ ja on väljendust leidnud praegusaja demokraatliku riigi valitsemiskorda tunnustavate põhiseaduste vastavate paragraafide sõnastuses⁴. Seepärast osutub paratamatuks, et rahvas, kellele omistatakse riigi kõrgema võimu teostamine,

¹ Aine ulatuslikkuse tõttu piirdume parlamendi valimisega.

² Erandina esinevad üksikud Šveitsi kantonid. Vrd. Schollenberger, Das Bundesstaatsrecht der Schweiz, Berlin 1920, lk. 76 jj., 129 jj.; Burckhardt, Kommentar der schweizerischen Bundesverfassung vom 29. Mai 1874, Bern 1931, lk. 62 jj.; Marriot, The Mechanism of the Modern State, Oxford 1927, I, lk. 75 jj.

³ Vrd. ka Redslob, Die Staatstheorien der französischen Nationalversammlung. Ihre Grundlagen in der Staatslehre der Aufklärungszeit und in den englischen und amerikanischen Verfassungsgedanken, Leipzig 1912, lk. 46 jj. — Esmein, Eléments de droit constitutionnel français et comparé, Paris 1921, I, lk. 284 jj.

⁴ Vt. näit. Eesti Vabariigi Põhiseadus § 1. — Saksa põhiseadus 11. aug. 1919 § 1. — Austria põhiseadus 1. okt. 1920 art. 1 ja teised põhiseadused samast ajastust.

teostab seda võimu oma valitute kaudu, s. o. riigielu juhtimine ja korraldamine antakse rahva poolt valitud isikute teostada. Sealjuures hoiab aga rahvas alal kontrolliõiguse tema poolt valitud riigivõimu funktsiooni teostavate isikute, s. o. oma esindajate suhtes⁵. Rahvaesindajad on neile antud pädevuse piirides teotsemisel vastutavad rahva ees, ja ainult rahva ees⁶.

Võttes omaks, kas vastava põhiseaduse sõnaselgel väljendusel või selle üldmõtte alusel, et rahva poolt valitavad riigivõimu funktsiooni teostavad isikud on vastutavad rahva ees, peame ka järeldama⁷: Riigi kõrgema võimu teostamise rahvale kuulumisel vastavad rahva poolt valitavad riigivõimu funktsiooni teostavad isikud ei teosta neile kuuluvat subjektiivset õigust, vaid teotsevad neile rahva poolt antud volituse alusel. Esindajate poolt sooritatavad aktid omistatakse rahvale, kui vastavad aktid sooritatakse selleks seatud korras ja antud pädevuse piirides⁸. Teotsevad aga rahvaesindajad neile rahva poolt antud volituse alusel, olgu see generaalvolitus või volitus teatavas konkreetses asjas, siis peab vastavad esindajad ametisse seadma ka rahvas ise. Sealjuures need ametisse seatud esindajad võivad neile kuuluva funktsiooni teostamist kas osaliselt või täies ulatuses edasi anda kellelegi teisele ainult vastavas neile antud volituses *expressis verbis* lubatud ulatuses.

Et parlamendile, nagu teda tunneme XIX sajandil kujunenud mõttes, kuulub ühe osa riigivõimu funktsiooni teostamine ja nimelt *in principio* legislatiivfunktsiooni teostamine, siis ühe või teise põhiseaduse tunnustamisel rahvast riigi kõrgema võimu teostajana, peame vastava põhiseaduse järgi ka järeldama, et parlamenti seadusandlikku funktsiooni

⁵ Kuidas seda kontrolli konkreetselt teostatakse, seda määritlevad vastavate riikide põhiseaduslikud normid. — Vt. Hatschek, *Obštšjeje gossudarstvennoje pravo na osnove sravnitel'nago pravovedenija*, Tšast II, Riga s. a., lk. 88 jj. — Leibholz, *Das Wesen der Repräsentation*, Berlin und Leipzig 1929, lk. 72 jj., 98 jj.

⁶ Vrd. Schmitt, *Verfassungslehre*, München und Leipzig 1928, lk. 223 jj. — Esmein, *op. cit.*, I, lk. 402 jj., 444 jj.

⁷ Vt. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, Paris 1923, II, lk. 494 jj.

⁸ Vt. Kelsen, *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*, Tübingen 1923, lk. 350 jj. Vrd. ka Uluots, *Rahvas ja ta funktsioneerimine Eesti Põhiseaduse järgi*, i., „Õigus“ 1932, lk. 245 jj.

teostava asutisena saab seal ametisse seada ainult vastava riigi rahvas. Parlamendi ametisse seadmine rahva poolt on kujuteldav aga ainult parlamendiliikmete valimise teel rahva poolt. Seepärast parlament rahvaesindusena saab olla ainult rahva poolt valitav. Parlamendile, mis on komplekteeritud mitte rahva poolt valimise korras, kas või osaliselt⁹, võidakse küll anda riigivõimu legislatiivfunktsiooni teostamine, kuid säärast parlamenti ei saa enam nimetada rahvaesinduseks ja ta pole seda ka sisuliselt¹⁰.

Seoses parlamendi valimise normimisega tõusetub rida teoreetilise kui ka praktilise loomuga küsimusi, mida on vaja lahendada enne kui asutakse valimiste korraldamist normima vastava valimisi konkreetselt reguleeriva eriseadusega, s. o. parlamendi valimiseadusega. Eelkõige on vaja selgusele jõuda nende valimisõiguslike põhiprintsiipide suhtes, mida sisaldab vastava riigi põhiseadus. Tähendatud põhiprintsiipe ei tarvitse alati põhiseaduses sõnaselgelt nimetada. Sellele vaatamata ei saaks ometigi ka säärastel puhkudel arvata, et valimisõiguslike küsimuste normimise otsustab suvaliselt organ, kellele on antud mainitud eriseaduse väljamise õigus, või olgu siis, kui vastav õigus on põhiseaduse *expressis verbis* väljendusel antud sellele organile, või kui säärane õigus järeldub vastava konkreetse põhiseaduse üldmõttest. Kuid ka siis omab valimisõiguslike küsimuste eriseadusega normimise suhtes otsustava tähtsuse valimisõiguse juriidiline loomus, nagu see tunnustamist leidnud vastavas konkreetses põhiseaduses¹¹.

§ 2. Valimisõiguse mõiste ja juriidiline loomus. Valimisõigusena riigiõiguslikus laiemas mõttes mõistame normide kogu, millega reguleeritakse riigi organite valimine; valimisõigusena kitsamas mõttes mõistame üksikkodaniku õigust otsustavalt kaasa rääkida riigi organite kujundamisel.

⁹ Et rahvas ei esine sotsiaalsete gruppide summana, vaid omaette tervikuna, siis tuleb seda ka arvestada parlamendi komplekteerimisel. — Vrd. Kelsen, *Vom Wesen und Wert der Demokratie*, Tübingen 1929, lk. 26 jj.

Täiesti vastukäiv konstitutsioonilise riigi põhimõttele on parlamendiliikmete (ka osaline) nimetamine eksekutiivvõimu teostajate poolt, eriti aga parlamendiliikmete tähtajaline nimetamine.

¹⁰ *Contra* näit. G. Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, Berlin 1922, lk. 566 jj.

¹¹ Vt. lähemalt näit. § 5.

mõeldav üldsuse käsitlemine üksikindiviidi eitavalt, siis on arusaadav, kui mõjuvaks teguriks kaasajal valimisõiguse juriidilise loomuse määritlemisel osutub eelkäsitatud kahe teoreetilise seisukoha liitmine ühiseks tervikuks, mille järgi:

C. Valimisõigus juriidilise mõistena koosneb kahest komponendist. Valimisõigus on ühelt poolt üksikkodanikule kuuluv subjektiivne õigus, teisest küljest kujutab aga valimisõigus üldsuse — antud juhtumil riigi — huvides teostatavat funktsiooni. Lähemalt selgitades oleks valimisõiguse seega esiteks riigi poliitiliste õigustega varustatud kodaniku õigus osa võtta riigi poliitilise elu juhtimisest temale antud valimisõiguse teostamise näol, teostugu see siis kas parlamendi, riigipea, või mõne muu riigiorgani valimistest osavõtmise kujul. Et aga teisest küljest riigivõimu teostamisest osa võtma õigustatud riigi kodanikkond, keda riigiõigusteadus käsitleb aktiivkodanikkonnana, esineb riigivõimu teostamisel riigiorganina, kelle funktsiooni ühe osana on mõeldud rahva poolt valitavate riigiorganite valimine, siis vastava riigiorgani valimisel rahvas tema üksikaktiivkodaniku näol teostab temale kui erilisele riigiorganile teostada antud funktsiooni. Seega valimisest osavõtmisel kodanik hääletamise näol kasustab temale kuuluvat subjektiivset õigust, kuid teostab samaaegselt ka temale kui aktiivkodanikkonna liikmele teostada antud riigivõimu funktsiooni²⁰.

Kas need kaks valimisõiguse komponenti esinevad võrdsete suurustena, või tuleb kummalegi neist anda eelistatud seisukoht, seda ei määra enam antud teooria, vaid see on otsustavalt sõltuv vastava riigi õigussüsteemist; eriti aga vastava riigi õigusnormest, millega reguleeritakse kodaniku valimisõiguse põhialused, kui ka õigusnormest, mis reguleerivad rahva kui erilise riigiorgani teotsemist.

Vastavalt sellele tuleb ka säärases riigis, mille põhiseadus valimisõigust kvalifitseerib samaaegselt üksikkodanikule kuuluva subjektiivse õigusena ja üldsuse huvides teostatava funktsioonina, valimissüsteemi valikul lähtuda põhiseaduse üld-

²⁰ Vrd. Esmein, *op. cit.*, I, lk. 354 jj. — Duguit, *Manuel de droit constitutionnel*, Paris 1923, lk. 91. — Hauriou, *Précis de droit constitutionnel*, Paris 1929, lk. 565 jj. — Rehm, *Wahlrecht, i. Handbuch der Politik*, 1914, I, lk. 432 jj. — Stier-Somlo, *Vom parlamentarischen Wahlrecht in den Kulturstaaten der Welt*, Berlin 1918, lk. 15 jj. — Kelsen, *Allgemeine Staatslehre*, lk. 152 jj. — *Id.* *Hauptprobleme*, lk. 679 jj.

mõttest kui ka vastavaist põhiseaduse konkreetnormest. Valimisõiguse kasutamise üksikasjalisel normimisel sõltub seda normiva organi teotsemise suvalisuse ulatus seega asjaolust, kas selle riigi põhiseaduse järgi on valimisõigus esijoones käsitatav kodaniku subjektiivse õigusena või teatava riigiorgani kohustusena. Sellele küsimusele saab kindla vastuse anda aga ainult iga konkreetse põhiseaduse puhul eraldi²¹.

§ 3. Valimissüsteemide põhialuseid. Mõistes valimisõigusena riigi poliitiliste õigustega varustatud kodaniku subjektiivset õigust osa võtta riigi poliitilise elu juhtimisest, kujundab valimisõigus endast esijoones kodaniku õigust esineda valijana ja saada valitud²². Et aga valimisõiguse teostamisega kodanikkude poolt teostatakse samaaegselt riigivõimu funktsioone ja et vastava funktsiooni teostamine toimub valimisakti näol kollektiivse teotsemisena²³, siis osutub paratamatuks valimiste tegeliku teostamiskäigu normimine avalikõiguslike aktidega. See normimine toimub parlamendi puhul tavaliselt parlamendi valimisseadusega, millega määritletakse ühtlasi ka lähemalt kodanikud, kes on õigustatud valimistest osa võtma, ja kuidas arvutatakse valimiste tulemused, s. o. kes loetakse valituks.

Asudes ühe või teise valimissüsteemi rakendamisele on parlamendi valimisseadust väljavale organile kaasaja põhiseadustega antud peaaegu alati kindlad direktiivid. Need direktiivid, mis võivad põhineda osaliselt küll praktilisil kaalutlusil²⁴, on sealjuures teatava määrani determineeritud vastavas riigis omaks võetud riigi valitsemisvormiga. Säärase olulisema direktiivina esineb kaasaja demokraatliku valitsemiskorraga riikide põhiseadustes omaks võetud kodanikkude üheõigusluse tunnustamine²⁵.

Kollektiivses teotsemises avaldub kodaniku üheõiguslus selles, et iga kaasteotseja kodaniku otsusele arvestatakse

²¹ Vrd. Stier-Somlo, *op. cit.* lk. 138 jj.

²² Vrd. Staub, *Die Verhältniswahl, s. a. et l.*, lk. 36 jj. — *Nota* 12.

²³ Vt. Hatschek, *Das Parlamentsrecht des Deutschen Reiches*, Berlin und Leipzig 1915, lk. 349 jj.

²⁴ Näit. otsene ja salajane hääletamine. — Vrd. Stier-Somlo, *op. cit.*, lk. 96.

²⁵ Vt. näit. Eesti Vabariigi Põhiseadus § 6. — Saksa Põhiseadus 11. augustist 1919 art. 109. — Šveitsi Liidu Põhiseadus 29. maist 1874, art. 4. — Vrd. siin Burckhardt, *op. cit.*, lk. 23 jj. — Ka Leedu Põhiseadus 15. maist 1928.

võrdne kaal kollektiivse otsuse järeldamisel²⁶. Valimisõiguse rakendamisel tähistaks kodaniku üheõiguslusega ühetaolist hääleõigust.

Ühetaolisuse põhimõtte üksikkodaniku valimisõiguse eri atribuudina nõuab, et iga üksikkodaniku häälel peab olema võrdne kaal valimistulemuste arvutamisel, s. o. 1) kõikidele hääleõiguslikele kodanikkudele peab kuuluma hääletamisel võrdne arv hääli ja 2) võrdne arv hääli valimiste lõpptulemuste arvutamisel. Et pluraalsüsteem²⁷ ei leia kaasajal otsest kasutamist, siis väärneb seda enam tähelepanu ühetaolise hääleõiguse põhimõtte rikkumise võimalus valimistulemuste arvutamisel, mis oht ähvardab eriti majoritaarsuse printsiibile rajatud valimissüsteemi rakendamisel.

Ühetaolise hääleõiguse võimalikkuse piirides veatu teostamine nõuab otsustavalt valimistehnika säärast korraldamist, et oleks garanteeritud igale antud häälele võrdne kaal. Seda nõuet on teatavasti tihti rikutud nn. valimisgeomeetria teostamisel²⁸, sest hääle ühetaolisus kaob, kui näit. iga valimisringkond valib ühe parlamendiliikme ja põhimõttelt küll ühetaolise hääleõiguse alusel, kuid kui sealjuures ei ole valimisringkonnad hääleõiguslikele kodanikkude arvult võrdsed. Samuti rikutakse ühetaolist hääleõigust siis, kui näit. iga sotsiaalne klass valib *in principio* ühetaolise hääleõiguse alusel kindlaksmääratud arvu parlamendiliikmeid, kuid igas klassis on ühe parlamendiliikme valimiseks nõutav erisugune arv hääli²⁹.

§ 4. Valimiste põhisüsteemid. Valimisõiguse tegelik kasutamine üksikkodaniku poolt on teostatav väga mitmesuguse mooduse (valimissüsteemi) alusel. Valimissüsteemide käsita-

²⁶ Vrd. Staub, *op. cit.*, lk. 16.

²⁷ Pluraalsüsteem — valijale kuulus üks kuni kolm häält — on hilisemal ajal kasutamisel olnud Belgias; kaotati seal 1921. a. Selle süsteemi kasutamise kohta vt. Pifferun, *Evropeiskija izbiratelnõja sistemõ*, S. Peterburg 1905, lk. 210 jj. — Meyer, *op. cit.*, lk. 298 jj. — Stier-Somlo, *op. cit.*, lk. 118 jj.

²⁸ Mõjuvamaks teguriks osutub siin valimisringkondade võrdne suurus hääleõiguslikele kodanikkude arvult, mis otsustava tähtsuse omab majoritaarprintsiibi rakendamisel.

Vt. näiteks Inglismaa parlamendi valimise ajalugu: Meyer, *op. cit.*, lk. 345 jj.; Hatschek, *Englisches Staatsrecht*, Tübingen 1905, I. Band, lk. 250 jj. — Lähemalt vt. allpool § 8.

²⁹ Vt. Kelsen, *Allgemeine Staatslehre*, lk. 345.

misel peame eraldama kaht olulist momenti: 1) valimiste tegelik teostamine, s. o. häälte andmine kodanikkude poolt ja kandidaatide ülesseadmine ja 2) valimiste resultaatide arvutamine, s. o. kuidas arvutada valimistulemusi ja keda lugeda parlamendiliikmeks valituks³⁰.

Valimiste tegeliku teostamise korraldamine on olulisemas osas praktiline küsimus. Siin tulevad lahendamisele esijoones puhttehnilised küsimused, nagu on seda hääle andmise moodus, hääletamise aja ja koha korraldamine, hääleõiguslike kodanikkude nimekirjade pidamine, hääletajate kontrollimine, ülesseatud kandidaatide valijatele teatavaks tegemine ja teised mõeldavad tehnilised küsimused. Sääraste küsimuste lahendamisel lähtutakse peamiselt otstarbekuse seisukohalt.

Siinmainitud puhtpraktiliste küsimuste kõrval tõusetuvad valimiste tegeliku korraldamise reguleerimisel ka enam või vähem teoreetilise tähtsusega küsimused³¹. Viimaste küsimuste sarja kuulub eelkõige valimisele kuuluvate isikute, s. o. kandidaatide ülesseadmine. Sõltuvalt sellest, kes seab üles kandidaate ja kuidas toimub kandidaatide ülesseadmine, on hinnatavad ka valimiste tulemused. Kandidaatide ülesseadmise ühe- või teissugusest korrast sõltub ka valimisõiguse kui kodaniku subjektiivse õiguse kasustamise tegelik võimalus, mis õiguse kasustamine võib teataval korral osutada puht-illusoorseks³².

Raskuspunktina valimissüsteemide hindamisel esineb valimiste tulemuste arvutamise aluste ja üksikkodaniku hääle erikaalu kindlaksmääramine. Nende küsimuste lahendamisel on mõõtuandvad eeskätt teoreetilised kaalutlused. Sellelt seisukohalt on käsitatavad ainult kaks valimiste põhisüsteemi: majoritaarsuse printsiibile ja pro-

³⁰ Vrd. Hellmuth, Die Technik der politischen Wahlen, Berlin 1930, lk. 22 jj.

³¹ Küsimuste teoreetiline ja praktiline lahendamine ja hinnang ei tähista loomulikult vastandsuursi, nagu seda pahatihu mõistetakse. Siin antud vahetegu on tingitud olevate mõistetega opereerimisest riigipoliitike poolt.

³² Näitena võiks mainida Itaalia saadikutekoja valimist, eriti seetõttu, et „poolt“ ja „vastu“ sedelid on erivärvilised, mis võimaldavad tegelikult kontrollida, kuidas üks või teine valija suhtub ülesseatud kandidaadidesse. Vt. Braunias, *op. cit.* I, lk. 306 jj.

portsionaalsuse printsiibile rajatud valimis-süsteemid, mis süsteemid võimaldavad vastavate eritunnuste juurdelisamisega kombineerida mitmeid erivariatsioone³³.

A. Majoritaarsuse printsiip põhineb teoreetilisel kaalutlusel, et demokraatia algpõhimõtte kohaselt vähemus peab alluma enamusele. Vastavalt sellele rahvaesindajate valimisel loetakse valituks need kandidaadid, kelle poolt valimistel hääletab valimistest osavõtjate kodanikkude enamik. Majoritaarsuse printsiibi rakendamine demokraatia põhimõttele vastavusel nõuab aga absoluutse enamuse aintunnustamist, s. o. valituks saadakse lugeda ainult see kandidaat (resp. kandidaadid), kes on saanud valimistel absoluutse enamuse. Relatiivse enamuse tunnustamisel ei oleks tegu enam demokraatia algpõhimõtte tunnustamisega, sest säärasel korral peaks mitte vähemus alluma enamusele, vaid enamusele vähemusele³⁴.

Raskuspunktina majoritaarsuse printsiibi rakendamisel esineb küsimus, kuidas teostada üksikkodaniku hääle erikaalu arvestamist valimiste lõppresultaadi arvutamisel, et sealjuures oleks garanteeritud hääleõiguse ühetaolisuse teostamine eespool-käsitatud mõttes³⁵.

B. Proportsionaalsuse printsiip põhineb teoreetilisil kaalutlusil, et riigi konstitutiivset elementi — antud korral rahvast — peame käsitama tervikuna. Vastavalt sellele peame jätma kõrvale mõisted „enamus“ ja „vähemus“. Rahva kui riigiorgani teotsemise korraldamisel tuleb selle organi teotsemise alused sääraselt reguleerida, et vastava teotsemise järelalusena avalduv tahteakt oma lõppkonsekventsideni kujutaks rahva kui terviku tahet.

Et parlamendi valimise õigus kodaniku subjektiivse õigusena tähistab kodaniku õigust osa võtta riigi üldnormide loomisest, siis tuleb sellele vastavalt korraldada ka parlamendi valimised põhimõttele, mis võimaldaksid üksikkodaniku siinmainitud õiguse teostamist³⁶.

³³ Vt. allpool §§ 8 ja 9.

³⁴ Vt. Kelsen, Allgemeine Staatslehre, lk. 346. — *Id.* Vom Wesen und Wert der Demokratie, lk. 53 jj.

³⁵ Lähemalt vt. allpool, § 8.

³⁶ Vrd. Kelsen, Allgemeine Staatslehre, lk. 152 j.

Antud lähtekohtadest väljudes nõuab proportsionaalsuse põhimõtte rakendamine parlamendi valimistel, et valimiste lõpptulemuste resultaadina peab valimistel esinevatele rühmitistele kogu riigis antud häälte üldsummaline suhe võrduma samadele rühmitistele kuuluvate parlamendiliikmete arvulisele suhtele. Sellest nõudmisest võib kõrvale kalduda ainult esindusliku riigi põhimõtteist ja mõistuspärasteist võimatusist tingitud asjaoludel, nagu on seda, näit., parlamendiliikmete arvu või selle ülemmäära kindlaksmääramine ja võimatus parlamendiliikmete arvu kindlaks määrata murdarvudes ³⁷.

Proportsionaalsuse printsiibi omaksvõtmise võib teoreetiliselt seisukohalt ette dikteerida ka teatava riigi põhiseaduse üldmõtte, sest ainult selle printsiibi rakendamisel on teostatav maksimaalselt võimaliku veatuse piirides hääleõiguse ühtaolisuse põhimõtte ³⁸.

II. Valimisõiguslike põhiprintsiipide rakendamine Eestis.

A. *De lege lata.*

§ 5. Valimisõiguse juriidiline loomus Eesti kehtivas õiguses. Valimisõiguse juriidilise loomuse määritlemisel Eestis kehtivate õigusnormide alusel saab meile lähtepunktiks olla Põhiseadus oma vastavate normidega. Eeskätt väärivad siin tähelepanu PS normid, mis reguleerivad rahva kui riigiorgani teotsemist.

PS § 1 sõnastusel on Eestis „riigivõim rahva käes“. On loomulik, et kui siinsiteeritud mõiste ei ole ainult deklaratoorne fraas, siis peab sama PS-ga rahvale ka antama teostada vähemalt osa Eesti riigivõimu funktsioonist. Teisejärgulise tähtsusega on siinjuures küsimus, kas rahvas seda funktsiooni teostab vahetult või kaudselt, s. o. mõne teise organi kaudu. Esineb aga rahvas riigivõimu funktsiooni teostajana, siis peame teda käsitama ka Eesti riigi organina, kellel oma

³⁷ Vrd. Kelsen, Allgemeine Staatslehre, lk. 347 jj. — Esmein, *op. cit.*, lk. 326 jj. — Duguit, Traité, lk. 571 jj. — Horwill, Proportional Representation, its Dangers and Defects, London 1925, lk. 23 jj. — Velihov, Teorija i praktika proportsionalnago predstavitelstva, S. Peterburg 1907, lk. 15 jj. —

³⁸ Lähemalt vt. allpool, § 9.

kindel pädevus, s. o., kes on õigustatud ja ka kohustatud teatavaid riigivõimu funktsiooni teostavaid akte sooritama.

Osale „Rahvas“ on meie PS-s pühendatud peatükk III. Selles peatükis on kindlaks määratud mitte ainult rahvale teostada kuuluvad riigivõimu üldfunktsioonid, vaid ka lähemad moodused, kuidas rahvas neid funktsioone teostab. Vastavalt PS 29. §-le ja PS üldmõttele teostab rahvas temale kuuluvat funktsiooni üldnormide väljamise ja riigipea valimise teel³⁹. Erinormina määrab PS § 88, et põhiseaduslike normide kindlaksmääramine kuulub rahva ainukompetentsi⁴⁰. Nende funktsioonide teostamise moodusena mainib PS § 29 rahvahääletamist, rahvaalgatamist, Riigikogu valimist ja Riigivanema valimist⁴¹.

PS §§ 29 ja 88 sisu analüüsidest seoses vastavate teiste PS normidega peame tähendama, et rahva kui riigiorgani teotsemine nendes paragraafides loendatud riigivõimu funktsioonide teostamisel on erinevalt kvalifitseeritav. Näeme, et osa neist funktsioonest kujundavad endast rahva kui organi puhtakujulist õigust, mida rahvas riigi kõrgeima organina⁴² kasustab suvaliselt. Teise osa loendatud funktsioonide teostamise kuulumine rahvale on käsitatav rahva kui riigiorgani samaaegse õiguse ja kohustusena.

Esimesse ossa kuulub tsiteeritud paragraafide alusel rahvaalgatamise õigus, puudutagu see tavalist seadust või põhiseadust. Rahvas, kasustades oma õigust suvaliselt, teot-

³⁹ Kas ja millises ulatuses siia lisanduvad mõned teised õigused ja nende teostamise moodused, see antud küsimuse lahendamisel meid otseselt ei puuduta.

⁴⁰ PS § 88: „Rahvas otsustab rahvahääletusel põhiseaduse muutmise, olgu see algatatud kas rahvaalgatuse korras või Riigikogu poolt.“

⁴¹ Vt. *nota* 39. — Eriisil alusel ja korras ka omavalitsuse ühikute esinduskogude ja kohtunikkude valimine.

⁴² Et rahvas aktiivkodanikkonnana on Eesti PS järgi kvalifitseeritav riigi kõrgeima organina, see järeldeb PS üldsüsteemist kui ka PS erinormest, mis järgi riigi keskorganite pädevuse määritlemisel rahvas teotseb suvaliselt. Ta võib enda pädevust teiste riigiorganite pädevuse arvel piiramatult laiendada, mida ei saa aga teha rahva pädevuse arvel teised riigiorganid, näit. Riigikogu või Riigivanem. Ka kuulub Eesti õigusnorme süsteemis esimeseastmeliste normide, s. o. põhiseaduslike normide, kehtamine, muutmine ja tühistamine rahva ainukompetentsi. — Vrd. Uluots, *loc. cit.* — Kliimann, *Administratiivakti teooria*, Tartu 1932, lk. 65.

seb siin ühegi teise riigiorgani teotsemisest sõltumata. Tahab ta mingit seaduse eelnõu algatada, kehtivat seadust muuta või tühistada, siis teeb ta seda kehtiva PS normide poolt seatud korras ja alustel, teda ei kohusta selleks aga ükski PS norm. Samane on olukord rahvahääletamise ehk referendumiga. Seaduse eelnõu läheb rahvahääletamisele, kui seda nõuab 25 000 hääleõiguslikku kodanikku⁴³. Ei leidu aga säärast arvu kodanikke, siis ei teostu ka referendum, kuigi referendumini küsimus on algatatud näiteks Riigikogu poolt PS 30. §-i alusel⁴⁴.

Teatava määraneni on olukord erinev, kui tegu on põhiseaduse normide muutmisega. Põhiseaduse muutmisel tuleb muutmise korra suhtes eraldada kaht momenti: kas põhiseaduse muutmise küsimuse algatab rahvas rahvaalgatamise korras või teeb seda Riigikogu. Esimesel juhtumil kasustab rahvas temale kuuluvat õigust suvaliselt eespool-käsitatud mõttes. Algatab PS-e muutmise aga Riigikogu, siis on referendum obligatoorne ja rahvas kohustatud oma heakskiitva või tagasilükkava otsuse andma. Sellele vaatamata ei saa ka seda otsuse andmise kohustust käsitada rahva kui riigiorgani puhtakujuise kohustusena, sest põhiseaduse muutmise kuulub rahva pädevusse ja pädevuse piirides teostuv organile kuuluva funktsiooni täitmise kohustus on samaaegselt vastava organi õigus — antud küsimuses koguni selle organi ainuõigus⁴⁵.

Analoogiliselt eelkäsitelduga on käsitatav ka rahvale kuuluva riigiorganite valimise teostamine, s. o. rahvale kuuluv Riigikogu ja Riigivanema valimise õigus on juriidiliselt kvalifitseeritav rahva kui riigiorgani samaaegse õiguse ja kohustusena. Sealjuures kuulub riigi legislatiivfunktsiooni teostava organi ja riigi eksekutiivfunktsiooni teostamist juhtiva organi valimise õigus rahvale rahva ainuõigusena. Teisest küljest on valimisõiguse kasustamise suhtes antud PS-ga kindlad piirid. PS 39. §-i alusel kasustab rahvas Riigikogu valimise

⁴³ Vt. PS §§ 31, 30.

⁴⁴ PS § 30: „Iga Riigikogu poolt vastuvõetud seadus jääb väljakuulutamata kahe kuu kestes tema vastuvõtmise päevast arvates, kui seda nõuab kolmas osa Riigikogu seaduslikust koosseisust. Kui selle aja jooksul kakskümmend viis tuhat hääleõiguslikku kodaniku nõuab, et nimetatud seadus esitataks rahvale vastuvõtmiseks või tagasilükkamiseks, siis oleneb pärasine väljakuulutus rahvahääletuse tagajärgedest.“

⁴⁵ Vrd. Kelsen, Allgemeine Staatslehre, lk. 248 jj., 265 jj.

õigust normaalselt iga nelja-aastase perioodi järel, erakorraliselt aga ka muul ajal ja nimelt siis, kui Riigivanem, kasustades oma vastavat õigust, määrab uued Riigikogu valimised enne nelja aasta möödumist. Riigivanema valimise õigust kasustab rahvas PS 58. §-i alusel normaalselt iga viieaastase perioodi järel ja erakorraliselt PS 59. §-i viimase lõike alusel ka muul ajal⁴⁶. PS 39. ja 58. §-i kohaselt on valimisõiguse korrapärane kasustamine rahva poolt üheks eeltingimuseks, et Riigikogu ja Riigivanem saaksid riigiorganitena normaalselt teotseda.

Seega tähistab valimisõigus meie PS-e järgi rahva pädevusse kuuluvat üht riigivõimu funktsiooni teostamise õigustkohustust. Selle funktsiooni teostamise tulemusena esineb Riigikogu valimistel riigi seadusandliku organi ametisse seadmine, s. o. riigivõimu legislatiivfunktsiooni kaudne teostamine.

See on aga valimisõiguse üks pale või valimisõiguse üks komponentidest Eesti PS-e normide alusel.

Käsitelles valimisõigust kodaniku subjektiivse õiguse seisukohalt, pälvib meie tähelepanu esijoones PS 27. §. Antud paragraafi sõnaselgel väljendusel teostab rahvas temale kuuluvat riigivõimu hääleõiguslike kodanikkude näol. Kes on hääleõiguslikud kodanikud, sellele annab PS otsese vastuse⁴⁷.

Et riigivõimu teostamisest osavõtmise võimalus on otsustavalt sõltuv hääleõiguse omamisest või mitteomamisest, siis omab hääleõigus üksikkodanikule kuuluvate õiguste sarjas erakorralist tähtsust. Aktiivkodanikuna on Eesti PS järgi kvalifitseeritav ainult hääleõiguslik kodanik. Ka selgub PS vastavate normide analüüsist, et riigivõimu teostamine rahva poolt toimub lõppastmes alati hääletamise teel. Nii saab rahvas oma otsuse anda rahvahääletusel oleva seaduse või põhiseaduse suhtes ainult hääletamise teel, samuti toimub rahvaalgatamine ja sama on lugu ka Riigikogu ja Riigivanema valimise puhul⁴⁸. Puudub üksikkodanikel hääleõigus, siis puudub ka aktiivkodanikkonnal hääletamise võimalus ja üht-

⁴⁶ PS § 59 viimane lõige lõpplause: „Kui Riigivanema amet on vaba või takistused vältavat laadi, siis asutakse võimalikult ruttu uue Riigivanema valimisele.“

⁴⁷ Vt. PS §§ 27 ja 28. — Lähemalt Kliimann, Hääleõigus ja hääletamissund, Tartus, 1931, lk. 6 jj.

⁴⁸ Vt. Kliimann, Hääleõigus ja hääletamissund, lk. 4 jj.

lasi seega puudub temal meie PS-e alusel võimalus täita temale kuuluvaid funktsioone, s. o. teosteda riigiorganina.

Eelöeldust järeldub, et valimise õigus on meie PS-e järgi käsitatav hääletamise õiguse eriliigina, hääletamise õiguse kasutamise erimoodusena. Seega tunnused, mida sisaldab hääleõigus, ja kaitse, mida pakub PS hääleõigusele kodaniku põhiõigusena, on kohaldatavad samas ulatuses ka valimisõigusele⁴⁹.

Et aktiivkodanikkond saab temale kuuluvat riigivõimu funktsiooni teostada ainult oma üksikliikmete kaudu ja et üksikaktiivkodanikule on riigivõimu teostamisest osavõtmise võimalik ainult hääletamise teel, siis järeldub siit juba puhtloogiliselt, et hääleõigus on kodaniku eriti kaitstud põhiõigus. Samale tulemusele jõuame, kui kõrvutame kodaniku hääleõiguse (resp. valimisõiguse) ja tema teised PS-e alusel tuletatavad põhiõigused ja neid õiguste kategooriaid võrdleme PS-e normide alusel.

Kodanikkude põhiõigustele on pühendatud PS peatükk II. Selles peatükis sisalduvad normid reguleerivad kodaniku isikupuutumatus, kodu puutumatus, usu ja südametunnistuse vabadust jne. veel paljusid teisi kodaniku eriõigusi. Vastavad normid lõpevad enamikus aga teatavate tingimuste püstitamisega, nagu: „kui see ei käi avaliku korra ja kõlbluse vastu“⁵⁰, „neid õigusi võib piirata avaliku julgeoleku huvides“⁵¹, „seda vabadust võib kitsendada kõlbluse ja riigi kaitseks“⁵². Olulisema ja ulatuslikult haaravama kitsenduse teeb selles peatükis loendatud põhiõiguste kasutamise võimaluse suhtes PS § 26, mille järgi kodanikkude vabaduste ja põhiõiguste erakorralised kitsendused astuvad jõusse seaduslikus korras väljakuulutatud kaitseseisukorra puhul.

Et PS II peatükis antud kodanikuõiguste loendis pole mainitud kodaniku hääleõigust, PS 26. §-i I lõikes räägitakse aga kodaniku teistest põhiõigustest, mis järelduvad PS-e mõttest, siis tõusetub küsimus, kas PS 26. §-s mainitud erakorralised kitsendused haaravad ka kodaniku hääleõigust, resp. valimisõigust.

⁴⁹ Hääleõiguse kaitse vt. Kliimann, Hääleõigus ja hääletamissund.

⁵⁰ PS § 11.

⁵¹ PS § 18.

⁵² PS § 13.

Selgekujulise vastuse antud küsimusele saame, kui loobume PS-e kasuistlikust tõlgendamisest ja vastust otsime PS-e üldsüsteemi alusel. PS 26. §-i teise lõike sõnastusest võiks ehk, lingvistiliselt seda paragraafi mõistes, aru saada, et kodanikkude põhiõiguste erakordsel kitsendamisel määrab nende kitsenduste ulatuse kaitseseisukorda reguleeriv seadus ilma ettemääratud piirjoonteta. Sisuliselt pole see siiski nii, sest vastavad piirjooned on PS-e endaga antud ja nimelt: Kaitseseisukorra seadus ei saa põhiseadust tühistada ega ka selle toimivust seistada, välja arvatud sama PS-ga *expressis verbis* ettenähtud küsimuste ulatuses. Ei saa PS-e toimivust eriseadusega seistada, siis ei saa sama seadusega seistada ka selle PS-ga määratud organite funktsioneerimist, või ühe organi pädevust laiendada resp. kitsendada teise organi pädevuse arvel. Et PS järgi riigi kõrgema organina funktsioneerib rahvas PS poolt kindlaks määratud pädevuse piirides ja et PS-s pole ette nähtud ainustki juhtumit, mil rahva kui aktiivkodanikkonna funktsioneerimine kas üldse või kitsamas ulatuses katkeks või rahva kui riigiorgani ülesanded üle läheksid mõnele teisele riigiorganile, siis ei saa säärast võimalust konstrueerida ka ühegi eriseadusega.

Nagu eespool mainitud, on valimisõiguse (resp. hääleõiguse) korrapärane kasustamine aktiivkodanikkonna poolt PS §§ 39. ja 58. alusel eelduseks, milleta pole võimalik ka legislatiiv- ja eksekutiivfunktsiooni teostavate organite normaalne funktsioneerimine. Teisest küljest näitasime ka, et aktiivkodanikkond saab temal lasuvaid ülesandeid täita ainult oma üksikliikmete kaudu ja nimelt üksikkodanikule kuuluva hääleõiguse kasustamise teel. Seepärast on ka selge, et hääleõigus (resp. valimisõigus) on üks neist õigusist, mille kasutamise kitsendamine on teostatav ainult aktiivkodanikkonna poolt⁵³.

Kokkuvõttena võime valimisõiguse juriidilise loomuse suhtes Eestis kehtiva õigusnormide alusel konstateerida: valimisõigus on PS-e normide alusel teoreetiliselt kvalifitseeritav: 1) kui riigi huvides teostatav funktsioon, mis funktsiooni teostamise õigus kuulub rahvale tema üksikaktiivkodanikkude näol ja mille järelalusena esineb Riigikogu valimistel

⁵³ PS tunneb ka teisi kodaniku sääraseid õigusi, näit. § 6 mainitud kodanikkude ühetaolisus.

legislatiivfunktsiooni teostava organi ametisse seadmine; 2) on valimisõigus üksikkodaniku subjektiivne avalik õigus, mis-suguse õiguse kasutamise põhialuseid ja -ulatust saab reguleerida ainult aktiivkodanikkond ise.

Kui siinjuures arvestada ka tõsiasja, et PS-ga on tunnustatud kodanikkude üheõiguslus⁵⁴, siis on seega juba PS-e üldmõtte kohaselt antud kindlad direktiivid valimisõigust konkreetselt normivale organile ja seda ka siis, kui kustutaksime PS-st selle 36. §-s antud lähemad juhised Riigikogu valimise korra suhtes.

Riigikogu valimisseadusega peab PS-e üldmõtte alusel garanteeritama 1) hääleõiguse ühetaolisus, 2) üldine valimisõigus⁵⁵, 3) legislatiivfunktsiooni teostava organi korrapärane ametisse seadmine ja 4) üksikkodanikule temale kuuluva subjektiivse avaliku õiguse teostamise võimalus PS-ga antud ulatuses. Kõike seda peab arvestama Riigikogu valimisseaduse väljaja konkreetse valimissüsteemi valikul.

§ 6. Riigikogu 1934. a. valimisseadus⁵⁶. Riigikogu valimisseaduse võimalikud aluspõhimõtted määrab kindlaks PS § 36. Selles paragraafis⁵⁷ tõstetakse ühelt poolt rõhutatult esile PS-e üldmõttest järelduvad üldine valimisõigus ja ühetaoline hääleõigus, teiselt poolt määratakse aga konkreetselt see valimiste põhisüsteem, mis alusel tuleb arvutada Riigikogu valimiste lõpptulemused: valimine toimub proportsiooniprintsiibi alusel. Kolmandaks normitakse seal valimiste tegeliku teostamise alused: valimine peab olema otsene ja salajane, ja neljandaks sisaldab mainitud paragraaf nõuet, et valimised tuleb nõnda korraldada, et valijal oleks võimalus valida ka üksikuid isikuid.

PS-e poolt esitatud otsese ja salajase valimise ja üldise valimisõiguse teostamise nõue ei paku raskusi esitatud mõis-

⁵⁴ Vt. PS § 6.

⁵⁵ Kuivõrra PS-s pole *expressis verbis* mõne osa kodanikkude suhtes tehtud kitsendavat erandit; kehtivas PS-s teeb säärased erandid § 28.

⁵⁶ Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus, RT 1934, 5, art. 39. Lühendatult allpool VS.

⁵⁷ PS § 36 lõige 1: „... , kes valitakse üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel proportsionaalsuse põhimõtte alusel, kuid nõnda, et valijal oleks võimalus valida üksikuid isikuid.“

tete selguse tõttu⁵⁸. Seevastu tunduvald raskusi võib tekitada ühetaolise hääleõiguse, proportsiooni ja üksikisiku valitavuse printsiibi koosrakendamine, mistõttu Riigikogu valimisseaduse analüüsimisel piirdumegi nende kolme põhimõttega.

Üksikisiku printsiibi esiletõstmisega on PS-s rõhutatult esile tõstetud nõue, et kodanikule peab kuuluma valimise, s. o. hääletamise õiguse kõrval veel õigus valitavaid isikuid ise määrata. See nõue ei ole sisuliselt positiivselt täpsalt määrateldav — küll saab aga seda teha negatiivselt, mille järgi Riigikogu valimistel ei saa valijat siduda ette kindlaksmääratud kandidaatidega, s. o. kodanikule valimiseks esitatud kandidaadid ei ole temale, tema osavõtmisel valimistest, valimiskohuslikud. Et aga üksikisiku printsiip on PS-e järgi aktsessoorne, ühetaolisuse ja proportsionaalsuse põhimõtte seevastu primaarne⁵⁹, siis peab Riigikogu valimisi lähemalt normiv eriseadus esijoonel garanteerima just ühetaolisuse ja proportsionaalsuse põhimõtete teostumise ja alles selle piires rakendamisele võtma üksikisiku printsiibi teostamise võimalused.

Ühetaolise hääleõiguse, s. o. iga üksiku valimisest osavõtja kodaniku hääle erikaalu hindamisel pälvivad tähelepanu esijoonel Riigikogu valimisseaduse §§ 3, 60 ja 61. VS 3. §-i järgi on Riigikogu valimistel igal kodanikul üks hääl. Kandidaatide järjekorra arvutamisel võrdub aga iga kodaniku hääle erikaal $1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3}$, s. o. $1\frac{5}{6}$, sest VS § 60 järgi kandidaatide häälte võrdlusarvu arvutamisel loetakse kandidaadile, keda valija hääletab esimesel kohal, üks hääl, järjekorras teisele — pool ja järjekorras kolmandale $\frac{1}{3}$ häält. Kuid ka sääraselt saadud arv ei näita veel üksikkodaniku hääle tõelist erikaalu, sest konkreetjuhtudel võib osa kodanikude hääle erikaal olla $1\frac{5}{6}$, teisel osal $1\frac{1}{2}$ ja kolmandal osal 1. Säärane olukord on tingitud asjaolust, et tõenäoselt mitte kõik valijad ei märgi valimisedelitel kolme kandidaadi järjekorda. Seda võimalust normib VS § 61, mille järgi, kui valija on valimisruudukeses ühe kandidaadi märkinud numb-

⁵⁸ Vaatamata üldise valimisõiguse tunnustamisele on reas Euroopa riikides valimisõigusetä jätetud naiskodanikud või valimisõigust nende suhtes piiratud. Teiste seas kuuluvad siia Prantsusmaa ja liidu valimistel ka Šveits.

⁵⁹ Vt. Kliimann, Üleminekuaja konstitutsionaalseid akte, i. „Õigus“ 1933, 9, lk. 393 jj.

riga üks, teised kandidaadid aga jätnud nummerdamata, siis loetakse, et ta on hääletanud ainult numbriga märgitud kandidaadi poolt, kuna teistele ruudukeses olevaile kandidaatidele ta üldse oma häält pole andnud, s. o. valija hääle erikaal on üks. Märgib valija ruudukeses kaks kandidaati, mida ta peab tegema numbritega 1 ja 2, siis loetakse, et ta on hääletanud ainult kahele kandidaadile ja tema hääle erikaal on seega $1 + \frac{1}{2} = 1\frac{1}{2}$. Järelikult vastavalt VS §§ 3, 60, 61 ja 86 sõltub valija hääle erikaal sellest, kas tema hääletab ühele, kahele või kolmele kandidaadile⁶⁰. Analoogiline olukord kor-
dub valija hääle erikaalu suhtes, kui valija poolt ära antud valimisruudukeses kolme kandidaadi asemel esinevad üks või kaks kandidaati⁶¹. Et VS ei tunne kumulatiivsuse ehk häälte kuhjumise põhimõtet⁶², siis osutub häälte erikaalu antud arvestamise tulemusena ühetaolise hääleõiguse rikkumine. Valimistehnika ei ole säärased korraldatud, mis garanteeriks iga valija häälele võrdse kaalu valimiste lõpptulemuste arvutamisel.

Ühetaolisuse põhimõtte rikkumisel, selle põhimõtte püsimisel, rikutakse kaudselt ka proportsionaalsuse põhimõtet, sest häälte erikaalu arvutamisel antud mooduse juures võib teatavale valimistel esinevale kandidaadile arvutatav häälte arv olla tunduvalt suurem nende kodanikkude arvust, kes tegelikult selle kandidaadi poolt hääletasid. Sealjuures saa-

⁶⁰ Valija hääle erikaalu ebaühtlust teataval määral tasandab VS 91. §, mis omalt poolt tingib aga loogilise järjekindlusetuse: VS §§ 40 ja 61 sätete kohaselt saab valija hääletada ainult kandidaadile või kandidaatidele, millist seisukohta kinnitab eriti 92. §-i kolmas lõige; VS 86. §-i alusel määratakse kandidaadi esimene võrdlusarv valimistel saadud häälte arvu järgi. Kandidaadi valimisringkonna võrdlusarv määratakse valimisruudukeste arvu järgi. Kohtade arv Riigikogus jaotatakse VS 91. §-i sätete alusel rühmitiste vahel ja seda mitte VS 60. §-i alusel arvutatava häälte arvu järgi, mida on valimistel saanud teatavasse rühmitisse kuuluvad kõik kandidaadid kokku, vaid valimisruudukeste arvu järgi, millel esinevad vastavaisse rühmitistesse kuuluvad kandidaadid. VS 92. §-i kolmas lõige teeb omakorda erandi 91. §-st ja otsustava tähtsuse omab valimisruudukeste kõrval uuesti kandidaadile valimistel antud hääle. — Vt. ka *nota* 63 ja 68.

⁶¹ Vt. VS § 51.

⁶² Kumulatiivsuse põhimõtte automaatne rakendamine võib seda viga tunduvalt parandada. Siinjuures peab aga kohe mainima, et kumulatiivsuse printsiip pole kokkukõlastatav proportsionaalsuse printsiibiga viimase rikkumiseta.

vutatakse see hääle suurenemine kunstlikult ja temal puudub objektiivne alus, nagu seda näeme allpool.

Peale eelmainitu tõttu kannatab proportsionaalsuse põhimõtte puhtus VS-e järgi ka valimiste lõpptulemuste arvutamisel ja nimelt rühmitiste esindajate arvulise koosseisu kindlaksmääramisel.

VS 91. §-i alusel määratakse igale iseseisvale rühmitisele Riigikogusse kuuluv esindajate arv kindlaks D'Hondti süsteemi alusel. Vastavalt saadud arvud ei tarvitse aga ühtida rühmitistele kuuluva esindajate lõpliku arvuga, sest VS 92. §-i kolmanda lõike alusel võib rühmitiste esindajate arv Riigikogus kujuneda väiksemaks, kui ta seda olema peaks vastavale rühmitisele valimistel antud ruudukeste üldsumma järgi⁶³. Kas see norm valimise tulemusi tegelikult mõjustab, see ei evi siinkohal tähtsust, kuid kui norm on see siiski vastu-rääkiv proportsionaalsuse põhimõtte rakendamise nõudele.

Vaatamata, et on eksitud ühetaolisuse ja proportsionaalsuse põhimõtete võimaliku veatu rakendamise vastu, ei ole samal ajal suudetud rahuldavalt lahendada ka üksikisiku printsiipi: valijale pole antud valitavate esitamise õigust. Valija saab antud VS-e alusel ainult muuta temale ette kindlaks määratud kandidaatide järjekorda ja rohkemalt ühte või kahte esitatud kandidaati kustutada seega, et ta valimisruudukeses märgitud kolmest kandidaadist hääle annab ainult kahele või ühele kandidaadile.

Selle vastu võidakse väita, et kandidaatide esitamine on igale kodanikule siiski võimaldatud, seda tuleb teha aga VS-le vastavalt hiljemini kuuskümmend päeva enne esimest valimispäeva⁶⁴. Selle valijale antud õiguse paralüüsib sisult VS-e 45. §-i kaudu esitatud kautsjonimaksimise⁶⁵ nõue.

⁶³ VS § 92 kolmas lõige: „Kui mõnele valimisliidule või iseseisvale valijateühendusele langeb Riigikogu liikmete kohti rohkem, kui tema üleriiklikus kandidaatide nimestikus (...) on häälishaaranud kandidaate, siis täidetakse ülejäänud Riigikogu liikmete kohad teiste valimisliitude või iseseisvate valijateühenduste nende häälishaaranud kandidaatidega, kellel üle riigi kõige suurem võrdlusarv.“

⁶⁴ Vt. VS §§ 41, 42.

⁶⁵ VS § 45 järgi on kautsjoni suurus 500 krooni. Ei saa valijateühendus või valimisliit väikese hääle arvu tõttu ühtki oma kandidaati Riigikogusse, siis kaotab ta sissemakstud kautsjoni riigi kasuks.

Kautsjoni nõudmine pole muu seas kokkukõlas ka valimisõiguse ühetaolisuse põhimõttega, veel vähem aga üksikisiku valimise printsiibiga. Kautsjoni nõudmist õigustab vaid mõistuspärane tahe kergendada valimistulemuste arutamistööid seega, et tema abil piiratakse kandidaatide arvu. Teatavamääraliselt peab kautsjon takistama ka väikeste rühmitiste tekkimist parlamendis⁶⁶. Viimane nõue ei sobi loomulikult proportsionaalsuse põhimõttega⁶⁷, veel vähem üksikisiku printsiibi rakendamisega.

Üksikisiku printsiibile on vastukäiv ka VS-ga omaks võetud kandidaatide kahekordne võrdlusarv, mistõttu valituks võib osutuda kandidaat, kes on tunduvalt vähem hääli saanud mõnest teisest kandidaadist samas rühmitises⁶⁸.

Konkreetse valimissüsteemi valimisel on Riigikogu VS-ga omaks võetud gradueeritud häälte süsteem ja nimelt Thomas Hare'i ja Burnitz-Varrentrappi poolt kaitsental kujul. Omaksvõetud süsteem erineb gradueeritud häälte süsteemi mõtte algataja ja esimese kaitseja Prantsuse Kuningliku Akadeemia liikme Borda süsteemist seega, et viimane kolmele kandidaadile antava hääle erikaalu ei arvestanud

⁶⁶ Saksa kohtupraktis on näit. asunud seisukohale, et kautsjoni nõudmine on vastukäiv hääleõiguse ühetaolisuse ja üldise valimisõiguse printsiibile. — *Braunias, op. cit.*, II, lk. 151.

⁶⁷ Proportsionaalsuse põhimõtet rikuti, kui näit. kindlaks määrati Riigikogus esindatud rühmitiste liikmete arvu alammäär kahele. — RT 1926, 16, art. 17, § 92. — Vrd. Riigikohtu Administratiivosakonna toimetus, 1926, 1045-II — Heller, Die Gleichheit in der Verhältniswahl nach der Weimarer Verfassung. Berlin und Leipzig 1929, lk. 20 jj.

⁶⁸ Oletame, et rühmitis X esineb valimistel I ringkonnas üksikkandidaatidega A, B, C ja II ringkonnas üksikkandidaatidega M, N ja O. Valimistel saavad hääli A — 5000, B — 40, C — 10, M — 3000, N — 1800 ja O — 100 (võrdlusarvud VS § 60 alusel). Kandidaatide valimisringkonna võrdlusarvud oleksid VS 86. §-i viimase lõike alusel seega: I ringkonnas A — 5050, B — 2525, C — 1683; II ringkonnas M — 4900, N — 2450, O — 1633. VS 92. §-i teise ja kolmanda lõike alusel kujuneks kandidaatide valitavuse järjekord: A, M, B, N, C, O. Kui rühmitis X saaks valimiste lõpptulemusena Riigikogusse näit. kolm kohta, siis osutuvad valituks kandidaadid A, M ja B, ehkki N sai hääli 1800 ja B ainult 40.

Näites toodud suur häälearvu vahe kaob, kui kandidaadid on valimisruudukeses esitatud kolmekaupana, kuid ka siis pole säärased võimalused erakordsed, eriti kui mõnes ruudukeses esinevad kõrvuti valijaskonnas väga populaarne ja üldsusele vastuvõtmatu kandidaat. Seega osutub kahekordne võrdlusarv relvaks rühmitistele.

1, $\frac{1}{2}$ ja $\frac{1}{3}$, vaid 3, 2 ja 1 häält⁶⁹. Valimiste lõppresultaatide arvustamisel on VS omaks võtnud meil seni kasustamisel olnud D'Hondti süsteemi⁷⁰.

Et gradueeritud häälte süsteem on kasustatav üksikkandidaatide, mitte aga rühmitiste puhul, siis selle süsteemi sidumine D'Hondti süsteemiga ühiseks tervikuks on raskepäraselt teostatav, ehkki just gradueeritud häälte põhimõtte on kasutatav kandidaatide eelistusjärjekorra määramiseks⁷¹. Asi seisab nimelt selles, et gradueeritud häälte printsiip on rajatud kunstlikule alusele. Siin eeldatakse, et kui valija saab valida ainult ühte isikut, valimismestikus hääletamissedelina esineb aga mitu kandidaati, siis valija ei saa hääletada kõigile neile kandidaatidele, vaid ainult ühele neist. Selle ühe eraldab valija teiste seast mingi märgiga. Peale selle lastakse valijat märkida veel üks kandidaat, keda tema oleks nõus valida, kui esimesena märgitud kandidaat mingipärast ei vaja enam tema häält, on näit. juba valitud; samuti märgib valija ka veel kolmanda või rohkem kandidaate. Sääraselt valija poolt järjekorda asetatud kandidaatide puhul eeldatakse VS poolt omaks võetud gradueeritud häälte süsteemi puhul, et järjekorras esimesena märgitud kandidaadile annab valija ühe hääle, järjekorras teisena märgitule pool ja kolmandana märgitule ühe kolmandiku häält. Arvud 1, $\frac{1}{2}$ ja $\frac{1}{3}$ on aga täiesti kunstlikud, sest kuigi valija eeldab esijoonel kandidaati nr. 1, siis sellest ei saa veel kuidagi järeldada, et ta järgmist kandidaati eeldab just $\frac{1}{2}$ hääle võrra, mitte aga näit. $\frac{3}{4}$ või $\frac{7}{8}$ häälega.

Gradueeritud häälte süsteemi ülesandeks on võimaldada proportsionaalsuse põhimõtte rakendamist üksikisiku valimisel, kuigi see süsteem ka siin jääb püsima kunstlikule alusele. Proportsionaalsuse printsiip on võimaliku veatuse piires kasustatav aga ainult rühmitiste suhtes, mistõttu üksik-

⁶⁹ Vt. Braunias, *op. cit.*, II, lk. 204 j.

⁷⁰ Sisuline kõrvalekaldumine D'Hondti süsteemist on tehtud VS 92. §-ga. Vt. ka *nota* 71.

⁷¹ Vrd. Velihov, *op. cit.*, lk. 67.

D'Hondti süsteemi puhtakujuline rakendamine VS-s pole õnnestunud. Resultaatide arvutamisel ei saada arvestada ühele või teisele rühmitisele (selle kandidaatide näol) antud häält, vaid arvestatakse valimisruudukesi ja sedagi osaliselt. Vt. *nota* 60.

isiku ja proportsiooni printsiibi koosrakendamisel tuleb ühe või teise printsiibi vastu eksimist arvestada kui paratamatust. Antud juhtumil omab pealegi otsustavat tähtsust küsimus, missuguses suhtes vastav hääle gradatsioon määratakse⁷².

Et meie PS-e järgi ühetaolisuse ja proportsionaalsuse põhimõtte rakendamine esineb primaarse nõudena ja et ühetaolisus on saavutatav selle mõiste laiemas ja täpsamas mõttes ainult seoses proportsionaalsuse printsiibi õige teostamisega, siis Riigikogu VS-e koostamisel tuleb esijoones arvestada seda. PS mõtte kohaselt on üksikisiku printsiibi puhuse ohverdamine ühetaolisuse ja proportsionaalsuse printsiibile täiesti õigustatud, mitte aga vastupidi.

Proportsionaalsuse põhimõtte edukas rakendamine eeldab rühmitiste esinemist valimistel, mistõttu selle süsteemi puhul pole võimalik rühmitistest vabanemine. VS-ga ei ole rühmitiste küsimus lahendatud loogilise järjekindlusega. Ühest küljest tahab VS rühmitisi eitada, nagu see nähtub VS-e §§ 40 ja 61, mille järgi hääle andmine on võimaldatud ainult kandidaadile või kandidaatidele, mitte aga rühmitistele, ja § 92, mille järgi valimiste lõppresultaatide arvutamisel omavad otsustavat tähtsust häälishaaranud kandidaadid, mitte aga rühmitised. Teisest küljest on rühmitised VS-e järgi siiski püsima jäänud olulise tegurina ja nende osatähtsus ilmneb samuti valimistulemuste arvutamisel, sest esialgne kohtade arv Riigikogus määritletakse rühmitistele antud valimisruudukeste (mitte hääle) üldarvu alusel⁷³.

(Järgneb.)

⁷² Kui näit. VS-s antud hääle gradatsioon asendada Borda poolt antud gradatsiooniga, siis samade süsteemide püsimisel ja samade hääletustulemuste alusel oleksid lõppresultaadid siiski tunduvalt erinevad, sest VS-ga omaks võetud gradatsiooni alusel on hääle erikaalu suhe kandidaatide nr. 1 ja 2 puhul 2 : 1, Borda gradatsiooni järgi oleks sama suhe aga 3 : 2. Seega, kui näit. VS-ga omaks võetud gradatsiooni alusel 100 nr. 1 kandidaadi hääle summa (100) on 180 nr. 2 kandidaadi hääle summast (90) 10 hääle võrra suurem, siis Borda gradatsiooni alusel oleks sama 100 nr. 1 kandidaadi hääle summa (300) 180 nr. 2 kandidaadi hääle summast (360) 60 hääle võrra vähem.

⁷³ VS nimetab neid rühmitisi valimisliitudeks ja iseseisvateks valijateühendusteks.

Kehavigastuse mõiste ja liigid KrS-s.

H. Kristal.

(Järg.)

3. Kehaorgani mõiste. — Nagu nähtub eeltoodud klassifikatsioonist, oleneb raske ja kerge kehavigastusliigi eristamine teineteisest olulisel määral sellest, millises ulatuses mõista kehaorganit § 432-s. Kehaorgani mõiste maht määrab nimelt nende kehavigastuste kogu, mis hoolimata sellest, et nad kujutavad endast ajutise tervisrikke tekitamist, on käsitatavad raskete kehavigastustena. Teiste sõnadega, kehaorgani mõiste maht määrab nende mööduva iseloomuga mitteelukardetavate tervisrikete kogu, mis eraldatud kergete kehavigastuste liigist ja erandina paigutatud raskete liiki.

KrS resp. Vene 1903. a. Ugolovnoje Uloženiye ei piirita kehaorgani mõistet otseselt. Vene kriminaalõiguslikus kirjanduses, kuivõrra selles organi mõiste üldse on käsitlemist leidnud, piiratakse kehaorganit kehaosana, mis täidab või on määratud täitma mingit organismi funktsiooni⁴¹. See on piiring, mis vastab oluliselt loodusteaduses valitsevale organi mõiste käsitusele. Sellega aktsepteeritakse seega ilma pikemata loodusteaduslik organi mõiste, küsimata, kas see loodusteaduslik organi käsitlus on paikapidav õigusliku käsituse ja seda just KrS §§ 431—433 seisukohalt.

Käsitades kehaorganit § 432-s mahult identsena loodusarstiteadusliku organismi mõistega, peaks kehaorgan — kui sellele mõistele üldse tahetakse anda kindel sisu — hõlmama iga, ka vähimagi kehaosa, millel täita mingi eriline funktsioon. Teisest küljest, kui ka loodusarstiteaduslikust seisukohast käsitatakse organismi mitte üksikute organite kogusummana, vaid organite ja nende funktsioonide integratsioonina, ja selt seisukohalt absoluutselt lokaalne haigustumine pole mõeldav, on praktiliselt haiguse lokaliseerimine — üksikutele organitele ja rakukestele ning nende gruppidele — siiski mõeldav ja vajaline⁴². Lähtudes loodusarstiteaduslikust organi käsitusest, muutuks seega kehaorgani halvamine § 432-s

⁴¹ Vt. Poznõšev, Osobennaja tšast, lk. 95; Objasnenija, VI, lk. 241, 234 jj. Seetõttu erineb ka käesolevas töös toodud kehavigastuste liigitus Objasnenija's esitatust. — Vt. nota 37.

⁴² Vt. Sigerist, *op. cit.*, lk. 155.

mahult väga avaraks, eriti aga veel siis, kui kehaorgani tegevuse kalkestamist tahetakse mõista mitte ainult tegevuse täieliku, vaid ka osalise halvamisena. Tulemuseks oleks mitte ainult piiri ebamäärasus raskete ja kergete kehavigastuste vahel, vaid ka, et raske kehavigastuse liik hõlmaks raskuselt väga erinevaid tervisrikkeid. See oleks aga vastuolus kehavigastuste liigituse mõttega: eristada ühte ja samasse raskusliiki raskuselt enam-vähem ühtlasi kehavigastusi. Üldiseks raskete kehavigastuste kriteeriumiks jääks tervisrikke mitteelukardetavus. Neist hõlmaks see kehavigastuste liik nii jäävad kui ka ajutised, viimastest kõik need, mis kujutavad endast mingi kehaorgani tegevuse täielikku halvamist. Selline jäävate ja ajutiste tervisrikkete paigutamine ühte raskusliiki eeldab aga, et selleks oleks antud mingi eriline alus. Sellena oleks KrS seisukohalt mõeldav nende funktsioonide, millede ajutine täielik halvamine on raskuselt asetatud ühele astmele jäävate tervisrikketega, eriline eluline tähtsus. See alus poleks aga mõeldav, kui kehaorganit käsitada mahult identsena loodus-arstiteadusliku organimõistega. Sest sel juhutamil oleks raske kehavigastusena käsitatav igasuguse kehaorgani tegevuse täielik ja ajutine halvamine. Organite resp. nende funktsioonide erinevus nende elulise tähtsuse seisukohalt ei leiaks vähimalgi määral arvestamist⁴³.

Õeldust nähtub, et kehaorgani käsitamine organina loodus-arstiteaduslikus mõttes on KrS seisukohalt ebaõige, et on vajaline selle mõiste mahu piiramine. Ebaõige oleks aga seda teha mingi vabalt võetud kriteeriumi alusel. Juba seepärast, et siis piir raskete ja kergete kehavigastuste vahel veel ebamäärasem ja kõikumam oleks, kui kehaorgani käsitamisel mahult identsena loodus-arstiteadusliku organi mõistega. Peale selle aga nägime, et sellise kriteeriumina on KrS seisukohalt mõeldav vaid organi resp. funktsiooni eriline eluline tähtsus, ja seda nii § 431-s loendatud funktsioonide kui ka § 432-s mainitud kehaorgani tegevuse suhtes. Edasi nägime, et § 431 funktsioonide loend ja § 432 „kehaorgani“ läbi määratud tervisrikkete erandliigituse ühiseks eelduseks on funktsiooni täielik halvamine. Ja lõpuks, et nende tervisrikkete eristamine rasketeks ja ülrasketeks kehavigastusteks toimub

⁴³ Selline on tulemus, lähtudes *Objasnenija*, VI, lk. 234 ja lk. 239 jj. toodud liigituspõhimõttest. — Vt. *nota* 37.

ühe ühtlase tunnuse — ajalise momendi alusel. Seepärast: kui KrS „kehaorgani“ mahtu § 432-s lähemalt ei piira, siis tuleb eeldada, et ühistel alustel ja eeldustel erandiliselt liigitatud kehavigastused moodustavad ühe ühtlase kogu, s. t. et § 432-s nimetatud kehaorgani tegevuse all on mõeldavad vaid § 431-s loendatud organite funktsioonid⁴⁴.

III. Liigituse sõltuvus kehavigastuse subjektiivsest küljest.

Kas mingi käitumine on käsitatav kehavigastusdeliktina ja kui, siis millise kehavigastusliigina, see ei olene üksnes eeltoodud kehavigastuse ja selle liikide objektiivsetest tunnustest. Viimastel on vaid suhteline väärtus. See, kas käitumine moodustab kehavigastusdelikti, samuti millise liigi sellest süüteoost, see oleneb lõplikult käitumise subjektiivsest küljest, eeskätt tahtluse ja ettevaatamatuse esinemisest ning nende sisust.

Objektiivseid kehavigastuse elemente omav käitumine moodustab kehavigastuse kui süüteo ainult siis, kui on antud vastav tahtlus või ettevaatamatus, ja ümberpöörduvalt — objektiivseid kehavigastuse elemente mitte omav käitumine moodustab kehavigastuse ja nimelt kehavigastuse katse vormis, kui on antud vastavad subjektiivsed elemendid. Objektiivselt raske või üliraske kehavigastuse tunnuseid omav käitumine moodustab siiski vaid kerge kehavigastuse, kui on antud vaid viimase tahtlus või ettevaatamatus, ja ümberpöörduvalt — objektiivselt näit. kerge kehavigastuse elemente omav käitumine moodustab vastavate subjektiivsete elementide olemasolul siiski raske või üliraske kehavigastuse katse vormis.

Seega siis: mingi kehavigastusliigi objektiivseid tunnu-

⁴⁴ Selle seisukoha poolt räägib ka järgmine praktiline asjaolu. Organi tegevuse täielik ja seejuures mitteelukardetav halvamine on tegelikult mõeldav peamiselt just § 431-s loendatud organite juures. Sellepärast ei ole ka praktiliselt alust kehaorgani mõiste laiendamiseks näit. siseorganitele, sest nende tegevuse täielik, olgugi seejuures ajutine, halvamine on tavaliselt ikka elukardetav tervisriike ja viidav sellisena § 431 alla.

Ebaõige on ka P o z n o š e v i (Otšerk, lk. 29/30) arvamus, et küsimus, milline kehaosa on käsitatav organina, olevat fakti küsimus ja selle lahendus vajaduse korral olenev arstlikust ekspertisist. Ka selle „fakti küsimuse“ lahendamisel peab lähtuma mingist kriteeriumist: see on siis aga kas lahendaja subjektiivne kriteerium või aga loodus-arstiteaduslik kriteerium.

seid omav käitumine on käsitatav sellise kehavigastusliigina ainult siis, kui need objektiivsed tunnused on adekvaatsed tahtluse või ettevaatamatuse sisuga. Nendel kehavigastuse objektiivsete ja subjektiivsete elementide vahekorra tüüpilistel vormidel pole siinkohal põhjust lähemalt peatuda. Järgnevalt vaatleme vaid neid juhtumeid, kus objektiivsed elemendid erinevad subjektiivsetest ja nimelt kehavigastuse katset ning tagajärje alusel kvalifitseeritud juhtumeid.

1. Kehavigastuse katse. — Vastavalt katse määratlusele KrS-s⁴⁵ on kehavigastus katse vormis selline käitumine, millega algab kehavigastuse sooritamine, kusjuures kehavigastus peab jääma teostamata tegija tahtest olenemata asjaolu tõttu; subjektiivselt on aga nõutav, et tegija oleks soovinud selle teostamist. Subjektiivselt eeldab katse seega tahtlust ja nimelt tahtlust *dolus directus*'e kujul. On selge, et objektiivselt on kehavigastuskatse mõeldav kahel kujul. Esiteks nii, et käitumine objektiivselt ei oma ainustki kehavigastuse resp. selle liikide tunnust. Objektiivselt on nõutav vaid teo sooritamine, mis oleks käsitatav kehavigastuse sooritusteo algusena. Hoolimata objektiivsete kehavigastuselementide puudumisest on selline käitumine käsitatav kehavigastusena katse vormis, kui subjektiivselt on antud tegija soov seda delikti sooritada. Teiseks on kehavigastuskatse mõeldav sel kujul, et käitumine objektiivselt omab mingi kehavigastusliigi, näit. kerge kehavigastuse tunnuseid, subjektiivselt aga on antud soov sooritada raske või üliraske kehavigastus. Hoolimata objektiivsetest elementidest on selline käitumine käsitatav mitte kerge kehavigastusena, vaid raske või üliraske kehavigastusena katse vormis.

Samuti oleneb käitumise subjektiivsetest elementidest see, kas käitumine on käsitatav kehavigastusena või aga tapmiskatsena. Jällegi võib käitumine objektiivselt omada mingi kehavigastuse liigi tunnuseid, olenevalt aga subjektiivsetest elementidest kujutada tapmist katse vormis. Raskusi võib tekitada siin tapmiskatse ja tahtliku üliraske kehavigastuse piiritlemine, kuivõrra üliraske kehavigastus esineb elukardetava tervisrikke tekitamisena. Nagu nägime, kujutab elukardetava tervisrikke sellist häiret organismis, millega antud surma ligilähedane tekkimisvõimalus, tõenäosus. Subjektiivselt kül-

⁴⁵ KrS § 49.

jest on nõutav tahtlus. See tähendab: tegija pidi kas soovima elule kardetava tervisrikke tekitamist või seda teadvult toimuda laskma⁴⁶. Järelikult: tahtliku üliraske kehavigastuse kui elule kardetava tervisrikke tekitamisel on paratamatult antud surma kui võimaliku tagajärje kujutus.

Surma kui tagajärje kujutus on antud ka tapmiskatsel. Tunnuseks, mis eraldab tapmiskatse tahtlikust üliraskest kehavigastusest, on katse subjektiivne eritunnus: soov teostada teatavat süütegu, järelikult soov põhjustada surma. Tahtliku üliraske kehavigastuse kui elule kardetava tervisrikke tekitamisel on küll paratamatult antud kujutus surmast kui võimalikust tagajärjest — ilma selleta poleks mõeldav sellise vigastuse tekitamise tahtlus, see tagajärg ei tohi olla aga soovitud, soovitud võib olla ainult selline tervisriike, millega antud ligilähedane surma tekkimise võimalus. Surma kui võimalikuna kujuteldud tagajärje suhtes on mõeldav seega ainult *dolus indirectus* või aga *luxuria*.

2. Kehavigastuse tagajärje läbi kvalifitseeritud juhtumid.

— Nagu eeltoodust nähtub, on kehavigastuse katse, nagu süüteokatses üldse, selliseid süüteovorme, milles objektiivselt on antud vähem kui subjektiivselt. Vastupidistena sellele esinevad need juhtumid, kus kehavigastuse objektiivsed ja subjektiivsed elemendid erinevad nii, et objektiivselt on antud rohkem kui subjektiivselt. Sellega tuleme kehavigastuse nn. tagajärje läbi kvalifitseeritud juhtumite vaatlusele⁴⁷.

Objektiivselt rohkem on mõeldav kõigepealt sel kujul, et käitumine sisaldab selliseid objektiivseid elemente, mis pole hõlmatud ei tahtlusest ei ka ettevaatamatusest. Kui sellised elemendid esinevad süüteo tunnustena — tagajärjena või modaliteetidena, s. t. kui vastutus või selle raskus on neist sõltuv hoolimata sellest, et nad pole hõlmatud tahtlusest ja ettevaatamatusest, siis kujutavad nad endist nn. objektiivse, mittesüüalise vastutuse tingimusi.

Objektiivselt rohkem on mõeldav aga ka nii, et käitumise objektiivsed elemendid ületavad küll tahtluse, mitte aga ettevaatamatuse. Objektiivselt rohkem on sel juhtumil antud

⁴⁶ KrS § 48 lõige 1.

⁴⁷ Tagajärje läbi kvalifitseeritud deliktide kohta vt. M. E. Mayer, *Der allgemeine Teil des Deutschen Strafrechts*, Heidelberg, 1923, lk. 120 jj.; Mezger, *Strafrecht*, lk. 316 jj.; Liszt-Schmidt, *op. cit.*, lk. 338 ja *nota* 18.

vaid võrrelduna ühe süüvormiga — tahtlusega. Juhtumid, kus vastutus või selle raskenemine on seatud sõltuvusse sel-listest elementidest, pole aga enam käsitatavad objektiivse vastutuse juhtumitena, sest siin tegija vastutab ainult oma süü ulatuses.

Süüteo subjektiivseid elemente ületava objektiivse ele-mendina esineb kõige sagedamini tagajärg, omades seejuures kas vastutust üldse või ainult selle raskust tingiva elemendi tähendust. Viimasel juhtumil räägitakse vastutuse kvalifitseerimisest tagajärje läbi. Teoorias käsitatakse seda sagedasti objektiivse vastutuse juhtumina, s. t. vastutuse kvalifitseeri-mises tagajärje läbi nähakse mittesüülist, objektiivset vastu-tuse raskenemist. See seisukoht on aga ekslik: vastutuse objektiivsus ei moodusta tagajärje läbi kvalifitseeritud juh-tumite mõistelist elementi, sest, nagu näidatud ülimal, objek-tiivselt rohkem on konstrueeritav nii mittesüülike kui ka süü-lise vastutuse tingimusena.

Tagajärge kehavigastuse vastutust raskendava tingimu-sena näeb KrS ette ainult tahtliku üliraske ja tahtliku kerge kehavigastuse puhul. Vastutus tahtliku üliraske kehavigas-tuse eest raskeneb, kui selle tagajärjeks oli surm (§ 431, II lõige), tahtliku kerge kehavigastuse eest, kui selle taga-järjeks oli üliraske kehavigastus või surm või, kui tegu saa-deti korda teadvalt raskejalgse naise kallal, enneaegne sünni-tamine ja ihuvilja surm (§ 433, II lõige). Siin tõusetub küsi-mus, kas need tagajärjed on KrS-s käsitatavad objektiivselt vastutust raskendavate elementidena või mitte, s. t. kas nad on mõeldud vastutust raskendavatena ka kui ettevaata-matuses, seega süüst üldse mitte hõlmatud elemendid, või on nende suhtes nõutav vähemalt ettevaatamatus. Kirjan-duses on seisukohad lahkuminevad: osalt asutakse seisukohal, et nende tagajärgede suhtes on nõutav vähemalt ettevaata-matus⁴⁸, osalt aga, et nad on käsitatavad vastutust raskenda-vatena ka selleta, tuues seejuures just neid juhtumeid põh-jendusena väitele, et KrS on aktsepteerinud objektiivse vas-tutuse⁴⁹.

Viimase seisukoha pooldajad näivad lähtuvat sellest eks-

⁴⁸ Vt. Objasnenija, VI, lk. 252.

⁴⁹ Nii Margolin, Die Grundzüge des neuen russischen Strafgesetzbuchs, ajakirjas Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Bd. 24, lk. 566.

likust arvamusest, et vastutuse raskenemine tagajärje läbi on juba mõisteliselt käsitatav objektiivse vastutuse juhtumina, ning leides KrS eriosast vastutust tagajärje alusel raskendavaid norme, teevad sellest üldise järelduse: KrS-s on aktsepteeritud objektiivne vastutus.

See seisukoht on ekslik nii sisuliselt kui ka meetodiliselt.

Sisuliselt seepärast, et vastutuse objektiivsus, nagu tähendatud juba eespool, ei moodusta tagajärjevastutuse paratamatut tunnust. Vastutuse raskenemine tagajärje läbi võib seadustikus konstrueeritud olla nii objektiivse kui ka süüliste vastutuse kujul.

Metoodiliselt vale seepärast, et see teooria lähtub KrS eriosa normidest ja tuletab neist üldkehtivana printsiibi, mis on otseses vastuolus KrS üldosas antud põhiprintsiibiga. Nimelt sisaldab KrS § 42 normi, mille järgi „süüks ei arvata süütegu, mida kordasaatja ei võinud ette näha“.

{KrS-s kehtib seega üldine nõue, et iga süüteo puhul oleks subjektiivselt antud teo objektiivse külje ettenägemise võimalus, s. t. et subjektiivselt oleks antud vähemalt ettevaatamatus. On muidugi mõeldav, et eriosa normid sellest üldnormist erandi teevad. Kas ja milliseid erandeid KrS eriosas sellest üldnormist leidub, sellel küsimusel kogu selle ulatuses pole siinkohal võimalik peatuda. Selle küsimuse selgitamine on võimalik vaid iga, nimetatud erandit sisaldada võiva eriosa normi analüüsi teel. Aluseks tuleb seejuures võtta üldosa § 42-s antud, objektiivset vastutust eitav norm. Selle kui üldnormi iseloomust järgneb, et ta kehtib iga eriosa normi suhtes. Erandid temast on mõeldavad ainult siis ja seevõrra, kui võõrra eriosa norm otseselt eitab süülist vastutust või kui asjaolu, millest olenev vastutus või selle raskenemine on antud delikti konstruktsioonis mõeldav ainult objektiivselt toimuvana.

Mis puutub tahtliku kerge ja tahtliku üliraske kehavigastamise vastutust raskendavatesse tagajärgedesse, siis on ilmne, et nende suhtes on § 42-s sisalduv nõue kohaldatav eranditult: esiteks ei tee vastavad normid otseselt erandit § 42-st ja teiseks on nende tagajärjede põhjustamine mõeldav ja võimalik ettevaatamatult. Seega siis — tahtliku kerge ja tahtliku üliraske kehavigastuse vastutuse raskenemine nende süütegude läbi põhjustatud tagajärgede alusel ei kujuta objektiivse vastutuse juhtumeid.

Vastavalt öeldule raskeneb karistus tahtliku kerge kehavigastuse eest ainult siis, kui tegija nägi ette § 433 II lõikes loendatud tagajärgi, kuid kergemeelselt eeldas nende mitte-tekkimist⁵⁰, või kui ta ei näinud ette neid tagajärgi, kuid võis ja pidi neid ette nägema. Samadel eeldustel raskeneb ka üliraske kehavigastuse karistus surma kui tagajärje alusel (§ 431, II lõige).

Siit nähtub jällegi, kuidas subjektiivsest küljest oleneb see, millise liigi moodustab teatavaid objektiivseid kehavigastuselemente omav käitumine resp. kas ta üldse kujutab kehavigastust. Käitumine võib objektiivselt omada üliraske kehavigastuse tunnuseid, kuid olenevalt subjektiivsetest elementidest moodustada siiski vaid kerge kehavigastuse tagajärje läbi kvalifitseeritud juhtumi.

Eriti suurt tähtsust omab käitumise subjektiivne külg just siis, kui käitumine objektiivselt kujutab surma põhjustamist. Käitumise objektiivne külg ei anna sel juhul veel mingit vastust küsimusele, milline delikt on antud, vaid laseb oletada kas tapmist, ettevaatamata surmamist või aga kas kerge või üliraske kehavigastuse kvalifitseeritud juhtumeid. Milline neist deliktidest antud, see oleneb käitumise subjektiivsest küljest.

Surma põhjustamine on käsitatav tapmisena, kui see toimus tahtlikult, ettevaatamata surmamisena, kui surm põhjustati ettevaatamatult, kehavigastuse kvalifitseeritud juhtumina, kui tahtlus oli suunatud kehavigastuse tekitamisele, surm aga põhjustati seejuures ettevaatamatult.

Tapmisest erineb surma kui tagajärje läbi kvalifitseeritud kehavigastus seega surmamistahtluse puudumisega. Mis puutub sellesse kehavigastusvormi ja ettevaatamata surmamisse, siis on neile ühine see, et mõlemad kujutavad surma ettevaatamata põhjustamist. Ainsaks neid delikte eristavaks momendiks on kehavigastuse tahtlus: selle olemasolu surma kui tagajärje läbi kvalifitseeritud kehavigastuse puhul ja puudumine ettevaatamata surmamise puhul. Selliselt erineb aga surma kui tagajärje läbi kvalifitseeritud üliraske kehavigastus tapmisest ja ettevaatamata surmamisest ainult seevõrra, kuivõrra ta kujutab § 431 loendatud vaimuhaiguse, näo paran-

⁵⁰ Käsitades laiemalt *luxuria* määritelu: „kergemeelselt eeldas hoida ära“ (§ 48 lõige 2).

damata inetuks tegeva rikke ja nägemise, kuulmise, keele, käe, jala, sigitus- või sugutusvõime kaotuse tekitamist.

Teataval määral teisiti erineb see kehavigastusvorm tapmisest ja ettevaatamata surmamisest siis, kui ta esineb elukardetava tervisrikke tekitamisena. Elule ohtliku tervisrikke tahtlik tekitamine eeldab paratamatult kujutlust surmast kui võimalikust tagajärjest. Ilma selleta pole elukardetava tervisrikke tahtlik põhjustamine üldse mõeldav. Sellest aga, et põhidelikult, mida kvalifitseeriva asjaoluna esineb surm kui tagajärg, eeldab paratamatult surma kui võimaliku tagajärje kujutlust, järgneb, et selle kvalifitseeriva tagajärje suhtes pole mõeldav mitte ettevaatamatus üldse, vaid ainult üks selle vorme, *luxuria*, s. t. ainult see ettevaatamatuse vorm, milles antud tagajärje ettenägemine.

Teisest küljest peab sel kehavigastusvormil kui tahtlikul elukardetava tervisrikke tekitamisel puuduma, hoolimata surma kui võimaliku tagajärje kujutlusest, surmamistahtlus, sest vastasel korral oleks antud juba tapmine. See kehavigastusvorm kujutab subjektiivsest küljest seega süütegu, milles antud elukardetava tervisrikke tekitamise tahtlus ühes kujutlusega surmast kui võimalikust tagajärjest, kusjuures süüvormina on viimase suhtes mõeldav vaid *luxuria*. Nii siis: surma kui tagajärje läbi kvalifitseeritud elukardetava tervisrikke tekitamine erineb tapmisest surmamistahtluse puudumisega; ettevaatamata surmamisest — esiteks sellega, et surma kui tagajärje suhtes on mõeldav vaid *luxuria*, teiseks sellega, et on antud ettevaatamata surmamise puhul puuduv kehavigastuse tahtlus.

Tahtliku kerge ja tahtliku üliraske kehavigastuse tagajärje läbi kvalifitseeritud juhtumid kujutavad nii siis kerge või raske kehavigastuse tahtlikku tekitamist ühenduses kvalifitseerivate tagajärgede ettevaatamata tekitamisega. On selge, et need juhtumid⁵¹ oleksid iseendast lahendatavad ja karistatavad ideaalkonkurentsi juhtumitena (KrS § 60): esiteks ideaalkonkurentsinähtlikku kerge kehavigastuse ja ettevaatamata üliraske kehavigastuse või ettevaatamata surmamise vahel ja teiseks ideaalkonkurentsinähtlikku üliraske kehavigastuse ja ettevaatamata surmamise vahel. KrS-s on neist

⁵¹ Peale kerge kehavigastuse kvalifitseerimise enneaegse sünnitamise ja ihuvilja surma kui tagajärje läbi.

moodustatud aga kvalifitseeritud juhtumid. Seda aga, nagu nägime, ühenduses vaid kerge ja üliraske kehavigastusega. Juhtumeil, mil tahtliku raske kehavigastuse ettevaatamatuks tagajärjeks on üliraske kehavigastus või surm, tuleb seega rakendada § 60.

Kahtlusi võib tekitada süülisest küljest vastutuse raskenemine tagajärje alusel ettevaatamata kehavigastuse puhul. § 437 määritleb ettevaatamata kehavigastuse karistatavust järgmiselt: „Süüdlast kehavigastuse ettevaatamatus tekitamises karistatakse: kui vigastus oli üliraske või raske — arestiga mitte üle kuue kuu, kui vigastus oli kerge — arestiga mitte üle ühe nädala jne.“

Seda võib kõigepealt nii mõista, et ettevaatamatuses on seatud sõltuvusse küll karistatavus kui niisugune, mitte aga karistuse raskus. See tähendab, kui tagajärjeks oli üliraske või raske vigastus, siis raskeneb karistus, olenemata sellest, kas tegija nägi või võis näha ette tervisrikke tekitamist just neis raskusastmetes. Nõutav on vaid tervisrikke kui niisuguse ettenägemise võimalus, kuna karistus raskeneb ka siis, kui puudus võimalus näha ette vastutust raskendavat tagajärge. Sellise tõlgendusviisi tulemuseks on seega vastutuse puhtobjektiivse raskenemise jaatamine ettevaatamatu kehavigastuse puhul.

§ 437 on võimalik aga tõlgendada ka otse vastupidiselt. Ja nimelt nii, et raske või üliraske kehavigastuse olemasolul raskeneb karistus ainult siis, kui süüdlane nägi ette kehavigastuse just neis raskusastmetes või kui tal oli võimalus selleks, vastasel korral aga mitte.

Praktiliselt tuleks esimesel juhtumil selgitada subjektiivsest küljest vaid seda, kas on antud ettevaatamatus kehavigastuse kui niisuguse suhtes, kuna karistuse raskuse suhtes oleks määrav vaid teo objektiivne külg, olenemata subjektiivsest. Teisel juhtumil tuleks aga raske või üliraske kehavigastuse puhul selgitada, kas tegija nägi ette kehavigastust just neis raskusastmetes või kas oli tal selleks võimalus.

Esimene seisukoht oleks süüdlasele vähem soodus, kuid praktiliselt lihtsam, teine ümberpöörduvalt — süüdlasele soodsam, kuid praktiliselt raskem. Kuid kui süülise vastutuse järjekindel teostamine oleks teine tõlgendusviis kokkukõlas KrS üldosa § 42-s väljendatud üldprintsiibiga ja sellena enam põhjendatud.

(Lõpp.)

Arutlusi.

Kas tunnistajate öeldistega võib tõendada vekslirahatust või väärata selle sisu?

A. Hellat.

On sage nähtus, et kohtud, alates jaoskonnakohtunikudena ja lõpetades Kohtukojaga, rahuldavad poolte taotlusi üle kuulata tunnistajaid asjaolu tõenduseks, et nõudmiseks esitatud veksel on rahatu või et vekslirahatust järgi vastutav isik ei loe ennast vastutavaks mingisugusel põhjusel. Kui siis tunnistajad on üle kuulatud, siis loeme vahel otsuse motiivides, et hagi ei kuulu rahuldamisele, sest tunnistajate öeldistega ei saa tõendada vekslirahatust. Aga on ka juhtumeid, kus tunnistajate öeldisi arvestatakse ja veksel rahatuks tunnistatakse. Mõnes asjas on ka Riigikohus seda õigeks tunnistanud.

Et vekslinõudmistes meie kohtute praksises nii ohtralt tunnistajaid üle kuulatakse, on osalt küll seletatav asjaoluga, et BES-s tunnistajate öeldised etendavad silmapaistvat osa ja milleks siis vekslinõuet eesõigustatud seisukorda asetada. Teiselt poolt on, õigem öelda, oli vekslite tarvitamine meil rohkem levinud kui see asjale kasulik on ja vekslitega opereerisid isikud, kellede jaoks veksel küll mõeldud pole. Meenutame hulgalist vekslite väljaandmist maainimeste poolt enne kriisiaega tihti ka naeruväärt väikeste summade peale. Sealjuures juhtus ka, et vekslirahatust ei olnud aimugi, missuguseid tagajärgi enesega kaasa toob võla mittetasumine tähtajaks ja nii mõnigi mees sulges enesele krediidi tulevikuks, et ta 500-sendise vekslirahatust protesti oli lasknud minna. Niisugune anormaalne laialdane vekslite tarvitamine toob paratamatult kaasa vekslirahatust profaneerimise. Veksel on aga tähtis krediitvahend, milleks teda erilisel soodustab asjaolu, et ta pealkirjadega edasiantav on, ja on määratud peamiselt raha- ja äriilma jaoks, kus krediit otsustavat osa mängib. Seal vajatakse vekslit kui valjult formaalset võlakohustuse väljendajat; mis kreditori õigusi seevõrra tagaks, et võlgnikul võimalik ei oleks neid kõigutada kahtlaste tõenduste abil, missuguste hulka kuuluvad nii sageli tunnistajate öeldised. Äriilmas ollakse ka teadlik vekslirahatust formaalsete omaduste tähtsusest ja seal ei peaks kedagi üllatama asjaolu, et vekslirahatust tunnistajate öeldistega väärata ei saa.

Kui tähtsat krediitvahendit ja kui puhtformaalset dokumenti on vekslit hinnanud ka endine Vene Senat ja ta on haruldase järjekindlusega kinni pidanud seisukohast, et vekslirahatust tunnistajate öeldistega tõendada ei või, samuti kui ei ole lubatav selle sisu väärata. Kui meie tahame kehtiva seaduse alusel seista, mis ei ole ju midagi muud, kui endine Vene seadus, siis peame samale seisukohale asuma.

TKS § 410 määrab, et tunnistajate öeldistega ei saa väärata kirjalikkude dokumentide sisu, mis seatud korras (ustanovlennõm porjadkom) on tehtud. Kas veksel kuulub niisuguste dokumentide hulka? Peaks pigemini küsima, kuidas vekslit, seda puhtakujulist formaalset dokumenti ei võiks mitte tunnistada dokumendiks, mis „seatud korras“ on tehtud.

Et dokumenti tunnistada „seatud korras“ tehtuks, peab ta vastama seaduslikkudele nõuetele nii isikute suhtes, kes ta on koostanud, kui ka vormi poolest. Kui dokument on koostatud seaduses selleks määratud asutise poolt ja vormi järgi, nagu see seaduses ette nähtud, siis ei saa sellise dokumendi sisu väärata tunnistajate öeldistega. Ka koduseid akte võib tunnistada „seatud korras“ tehtuks, kui seadus märgib, milline nende sisu olema peab, et neid vastavaks aktiks tunnistada. Lähtudes sellest seisukohast näeme, et notari juures sõlmitud ostu-müügi lepinguid, millede kohta kindlat kirjalikku vormi ette nähtud ei ole, võib väärata tunnistajate öeldistega, ja poolte suureks hämmastuseks ei respektööri kohus — ja seda täie õigusega — nimimetatud fiktiivtehinguid, kuigi nad notari juures on tehtud. Teiselt poolt ei tohiks lubada aktide, nagu vekslid ja raudteesaatikirjad, sisu tunnistajate öeldistega selgitada või väärata, kui nad vormilistele nõuetele vastavalt on koostatud, sest siis nad on „seatud korras“ tehtud. Nii oleks see siis TKS § 410 rikkumine, kui tunnistajate öeldistega lubatakse tõendada vekslit rahatust või väärata selle sisu.

Kuid samale tulemusele võib ka jõuda TKS § 409 kohaldamisel. Selle määruse põhjal ei või tunnistajate öeldised niisuguste sündmuste tõenduseks olla, millised seaduse järgi kirjalikke tõestusi vajavad. Võlakohustus vekslit järgi on olemas, kui on olemas veksel, s. t. kirjalik akt, mis vastab nõuetele, nagu need VS §§ 3, 4, 5, 9, 10, 11 ja 13 ette on nähtud (VS § 14). Ei ole vekslit, siis ei ole ka võlakohustust vekslit järgi. Vekslitehingu peab tõestama veksel või kirjalik dokument, ja niisugusel juhtumil ei ole TKS § 409 põhjal tunnistajate öeldised vekslitehingu tõestamiseks lubatud. Sellest peab aga loomulikult järeldama, et vekslitehingu tunnistajate öeldistega ka väärata ei saa. Protsessuaalõigused peavad poolte vahel tasakäalustatud olema. Nõudjal ei tohi rohkem õigusi olla kui kostjal, kreditoril rohkem kui deebitoril. Et vekslivõlga tunnistajate öeldistega tõendada ei saa, ega vekslit asendada tunnistajate tõendustega, see on soodustus võlgnikule. Protsessuaalõigluse põhimõte nõuab, et kreditori poolel seisaksid samaväärtuslikud soodustused. Neid soodustusi võib temale pakkuda ainult veksel, mida tunnistajate öeldistega väärata ei saa. Kui vekslivõlga võib ainult veksliga tõendada, siis peab veksel tõepoolest niisugune tõend olema, mis ei olene tunnistajate ebakindlast ja väheusaldatavatest seletustest. Kui vekslil seda efektiivsust ei ole, mille peale vekslipidaja loodab, siis võib sea-

duse kohta öelda, et ta ühe käega võtab, mida ta teisega annab. Ta annab vekslile erilise tõendusliku jõu, kuid sealsamas degradeerib ta seda *quasi* harilikuks võlakohustuseks, kui ta tema saatuse seob tunnistajate öeldistega. Vekslilise iseloomu ja TKS § 409 nõuavad, et vekslilise rahatust tunnistajate öeldistega tõendada ei saaks ja et ei võiks väärata samal teel selle sisu.

Ülalmainitud TKS §§ 409 ja 410 tõlgendamise vastu ollakse meil aga ka põhjusel, et need määrused ei olevat meil kehtivad. See on eksiarvamus. TKS § 1799 ütleb, et TKS määrused on kohaldatavad ka Liivi- ja Eestimaa kubermangus täienditega ja muudatustega, mis allpool tähendatud, kuid TKS § 1799 järgnevad määrused ei maini TKS §§ 409 ja 410. Seega nende paragraafide kohta erandit tehtud ei ole. Aga vekslivõla vahekordade määramisel on ka tunnistajate öeldisile oma osa siiski ette nähtud, kuigi piiratud kujul. Tunnistades vekslit valjult formaalseks dokumendiks, mille tähtsust ei saa sõltuvaks teha tunnistajate väheväärtuslikest öeldisist, ei taha seadus sugugi kaitseda pahausulisi vekslipidajaid. Formaalse määruste taha vekslilise suhtes võib ennast peita julgelt heausuline vekslipidaja, mitte aga pahausuline.

VS § 16 järgi veksel loetakse üleantuks veksliaandja poolt esimesele omandajale, kui veksel on viimase valduses, välja arvatud juhud, kui selgub, et üleandmist tõeliselt ei olnud ja omandaja seda teadis. Ja edasi VS § 24: vekslipidajal on kõik vekslit järgnevad õigused, sõltumata eelmise pidaja õigustest, välja arvatud juhud, kui eelmine pidaja vastu oma tahtmist on kaotanud valduse vekslilise peale ja vekslipidaja seda teadis.

Ilma et vekslilise formaalset iseloomu ja TKS §§ 409 ja 410 rikkuda, on kohtupraktis resp. ex-Vene Senat neid määrusi nii tõlgendanud, et kui kirjalikkude tõendistega on kindlaks tehtud vekslilise rahatust, siis võib tunnistajate öeldistega tõendada, et vekslipidaja seda teadis. See seisukoht on vormiliselt korrektne ja otstarbekohane, sest asjaolu, kas vekslipidaja teadis, et ta rahatu vekslilise omandas ja sellega opereerib, seisab õieti väljaspool vekslivahekorda ja sellepärast võib seda tõendada üldises tsiviilprotsessuaalses korras, tähendab, ka tunnistajate öeldistega. Neis tingimustes kasustades tunnistajate öeldisi peab ainult hoiduma, et libedale ei satuta, sest väga kergesti võib kohus ka nii argumenteerida (ka seda on juhtunud): kui ma luban tunnistajaid vekslivahekordade selgitamiseks üle kuulata, siis mitte selleks, et vekslilise rahatust tõendada, sest see on keelatud, vaid et vekslipidaja teadis, et veksel oli rahatu. See oleks ainult trikk, sest kui kirjalikkude tõendistega vekslilise rahatust tõendatud ei ole, osutuksid niisugusel juhtumil tunnistajate öeldised ainukesiks tõendusiks, mis vekslilise rahatust tõendavad. Tunnistajate öeldisi vekslilise rahatuse kohta,

nimelt et vekslipidaja seda teadis, võib arvesse võtta ainult peale seda, kui kirjalikkude tõendustega vekslirahatus kindlaks on tehtud.

Nii jääb ikkagi püsima põhimõte, et tunnistajate öeldistega ei saa tõendada vekslirahatust ega väärata selle sisu.

Kirjanduse ülevaade.

F. Karlson — J. V. Veski. **Õigusteaduse sõnastik**. Kujustanud ja toimetanud Elmar Ilus. Akadeemilise Kooperatiivi kirjastus. Tartu 1934. VIII + 309 lk.

Nimetatud sõnastiku ilmumisega on pandud alus eesti õiguskeelele. Kui rahvapärane õiguskeel ka oleks, siiski ta paratamatult erineb ühelt poolt tavalisest rahvakeelest — kõnekeelest, üldkeelest, samuti teiselt poolt literatuurikeelest. See erinevus on mõõdapäasetamatu: möödub ju rahvahulkade igapäevne elu-olu kaugel juriidiliste mõistete valdkonnast. Nii see erinevus on kõigil rahvastel, kel olemas õiguskeel¹ ja vahe on vaid distantis rahva- ja õiguskeele vahel². Kuid sellega sugugi veel ei tule eitada õiguskeele rahvapärast; õiguslik tekst peab olema oma väljenduselt võimalikult kättesaadav ja lähedane rahvale. Viimane on aga relatiivne nõue, mida tuleb arvestada reservatsiooniga, et selle all mõtte selgus ei kannataks. See nõue õigusega on leidnud väljendamist ilmunud sõnastiku eessõnas, nimelt: „püüdes kindlal teaduslikul evolutsiooniteel rakendada ka elavat rahvakeelt õigusteaduse alal“³. Õiguskeele aluseks on võimalikult täppis, tuumakas, selge ja lühidane sõnastus. Selline väljendusviis peaks olema kõigil õigustekstidel⁴ ja tal on sagedasti arhailine ilme⁵, sest pole nii lihtne vabaneda õigusesse juurdunud tähendusist ja väljendusist⁶.

Õiguskeelt iseloomustavad eriväljendused, samuti nende tõsidus ning mõjuvus. Ja lõppeks, õiguskeelele on omane püüd püsivusele ja ühtlusele.

¹ Nimetatud erinevus esineb igal pool. Näit. oksjon on prantsuse keeli *enchères, encan*. Kuid õiguskeeles esineb vaid *licitation*, selle peale vaatamata, et just *Code Civil*'i vooruseks on rahvalik väljendusviis.

² Vrd. Walther Merk, *Werdegang und Wandlungen der deutschen Rechtssprache* (Marburger Akad. Reden nr. 54), Marburg 1933, lk. 39.

³ Vt. sealsamas, lk. III.

⁴ Keelelisi nõudeid eesti seaduste koostamisel on eriti rõhutanud näit. T. Grünthal, *Eesti 1934. a. Konkursiseaduse eelnõu materiaali-õiguslik külg*. Tartu 1935 (ka „Õigus“ nr. 10 — 1934), lk. 20.

⁵ Vrd. W. Merk, *op. cit.*, lk. 5.

⁶ Vastupidi, võib ka juhtuda, et väljendus, mille esiisad pidasid õigeaks, tõsiseks ja väärriks, meie aja lugejalt kutsutakse esile vaid imestunud naeratust. Birger Wedberg, *Lagstil*, Stockholm 1928, lk. 7 j.

Väljendused „õiguskeel“ ja „kohtukeel“ on identsed: on ju viimane ametiasutise, ta organite keeleks — kohus vaid rakendab õiguskeelt. Ilmunud sõnastiku eessõnas antud kohtu keele definitsioon: „kohtu keel peab olema rahvapärane, loogiline, otstarbekohane, täppis ja õige väljendamis, kaunis kõlavuses ning lühike kujus“⁷, olles küll väga, liigagi üksikasjaline, isegi lüüriline, ei tahaks hästi sobida ülalpool-esitytatud õiguskeele nõuetega.

Seni on puudunud eesti õiguskeel. Ei või öelda, et õiguste aduse sõnastiku ilmumisega nüüd ühe korraga oleme saanud täiusliku õiguskeele, kuid vaidlematult on kindel, et nüüd on saanud eesti õiguskeel hea ning jäädava aluse. Meil on suureks hüveks asjaolu, et teame õiguskeele hüvesid ja pahesid teiste rahvaste juures. Samuti ka juriidilise stiili — see on küll iseküsimus — kujundamiseks on meil hea võimalus eeskuju võtta sellest, mis mitmel teisel rahval juba olemas. Kuid, teiselt poolt, see on ühtlasi kahe teraga mõõgaks, sest kergesti võime sattuda mõne teise keele liiga suure mõju alla, mis kaotab eesti keele omapära. Sest on ju igal keelel ja samuti iga rahva õiguskeelel omapäraseid jooni⁸, mida tuleb just säilitada ja arendada⁹.

⁷ Vt. sealsamas, lk. III.

⁸ W. Merk, *op. cit.*, lk. 6 j.

⁹ Moodsate koodeksite õiguskeele kohta olgu siin mainitud järgmist. Nii on kõigil teada Saksa kehtiva tsiviilseadustiku (BGB) ülisuur täpsus, pedantsus, viiterohkus ja raske keel, kus rahvapärasusest pole juttugi. B. Wedberg — rootslane — tsiteerib omas töös seadustestiili üle, vt. ülal, 6. allmärkus, lk. 10 j. iseloomustava, BGB olematu § 3000, mis ilmunud ühes Saksa pilkelehes eelmärkustega: „Vorsicht! Lebensgefährlich! Nur für starke Naturen.“

„Findet im Falle des § 2999 gemäss § 2731 die Vorschrift des § 4021 über den Nichteintritt der Rechtsfolgen der §§ 2410—2432 Anwendung, so kommen, wenn die Voraussetzungen der § 2672 und 2673 Abs. 14 Satz 3 vorliegen, unbeschadet der Vorschrift des § 2921 auch die Vorschriften der §§ 2832 ff. nicht zur Geltung, insoweit sich nicht aus § 2887 in Verbindung mit §§ 4624, 3237, 2528 und 3459 ff. ein anderes ergibt, es sei denn, dass sich derjenige, welcher daraus Rechte ableitet, hinsichtlich der die Nichtanwendbarkeit der bezeichneten Vorschriften begründeten Tatsachen zur Zeit ihrer Entstehung in bösem Glauben befand.“

Die Vorschriften der §§ 3914—3946 finden entsprechende Anwendung.

Die Vorschriften über unerlaubte Handlungen bleiben unberührt.“ — W. Merk, *op. cit.*, lk. 33.

Parem keeleliselt on küll Šveitsi tsiviilseadustik, kuid ka tema õiguskeelel on oma puudused, nii liiga sage mitme sõna tarvitamine ühes ja samas mõttes. W. Merk, *op. cit.*, lk. 31, eriti allmärkus 206. B. Wedberg, *op. cit.*, lk. 16.

Neist mõlemast vanemale, *Code Civil*'ile, vastupidi heidetakse ette liiga suurt rahvapärasust, ühe ja sellesama sõna tarvitamist mitmes tähen-

Õiguskeele loomise töist on osa võtnud juristid-eriteadlased mitmelt, peaaegu kõikidelt¹⁰ aladelt. Autorite, F. Karlson'i ja J. V. Veski õlgadel on lasunud lõviosa tööst. Kujustanud ja toimetanud, seega peamiselt väljaandmist korraldanud ja tehnilise töö on teinud mag. jur. E. Ilus. Ja töö tulemuseks on õiguskeele varaslv — sõnastik, mille järele juba ammu tunti vajadust.

Nagu iga uus algatus, nii pole ka mainitud sõnastik täiesti vaba vigadest ja vääratusist, mis ka avameelselt töö eessõnas öeldud, nimelt: „käesolev teos ei pretendeeri täiuslikkusele ega ilmeksimatu-
sele¹¹“. Teisiti see ei saagi olla esimesel katsel. Kuid olgu kohe öeldud, et üldiselt on valimik hästi õnnestunud.

Üksikuist, puuduvatest sõnadest, mille järele tuntakse vajadust, on näit. *locatio-conductio operis, le louage d'ouvrage*, mis eesti keeles võiks olla kas või *teosleping*. Õiguserikkele¹² (146—4) oleks pidanud olema lisatud ladinakeelne *delictum*, mis esijoones on ikkagi õiguserike ja alles siis *süütegu* (107—39). Ka poleks ülearune, kui *bona fides* ja *mala fides* kõrval esineks ka *fides*. Sedasama oleks öelda ka sõnade kohta, nagu *ius, possessio, proprietas, res*, jne. jne. Üldse näeks arvustaja hea meelega, et ladinakeelne osa oleks olnud märksa täielikum, mis meie tänapäeva oludes pälviks erilist tänu¹³. Kui hooletul maksujouetusel (24—45) esineb viide *ettevaatamatule maksujouetusele*, siis peaks seda enam olema õigustatud sõna *ettevaatamatus* sissevõtmine, mis üldse sõnastikus ei esine. Seoses sellega tuleks märkida, et viiteid üldse oleks võinud olla rohkem. Lõppeks, *au teotama* (9—23) on halb, sest *teotamine* mõistelt juba sisaldab *au rikkumist*.

Sõnastiku venekeelsele küljele pöördudes torkavad silma mõned vead ja ebatäpsused. Andeksandmatu on tähe *з* paigutamine enne *ж*-d (lk. 250 ja 254), sest sellega on rikutud vene tähestiku järjekorda: *ж* ju seisab enne *з*-d! Leppida võib ehk veel kuidagiviisi asjaoluga, et vene osas ainus *и*-ga algav sõna on paigutatud *u* lõppu, kuigi tegelikult tuleb sõna otsija vaevalt selle peale. *Süütuse eeldus*

duses. Vrd. kogus F. Schlegelberger, Rechtsvergleichendes Handwörterbuch I, Berlin 1929: P. Esmein'i artikkel Prantsusmaa kohta, lk. 63. Samuti W. Merk, *op. cit.*, lk. 74.

¹⁰ Nii puudusid küll juristid-eriteadlased rahvamajanduse alalt, kuid õieti-öelda nimetatud ala juriidiline terminoloogia kui eeskätt majandus-teadusse puutuv ei olnudki siin peaaülesandeks.

¹¹ Vt. sealsamas, lk. IV.

¹² Parem oleks vorm *õigusrike*.

¹³ Seda vajadust toonitab M[ärt] N[urk] sama sõnastiku arvustuses, vt. „Postimees“ nr. 59 — 1935. a.: „7600 õigusteaduse oskussõna“.

(108—26) on küll saksa keeles *Voraussetzung der Schuldlosigkeit*, kuid mitte venekeelne *презюмция*. Viga on kirjutada *алфавитный* . . . (lk. 122—19 ja 238). Kuigi kreeka *α* on vene keeles *альфа*, on sõnad „tähestik“ ja selle tuletised ilma *ь*-ta, seega peab olema *алфавитный*. Siis, näit. *своичиница* on halb: parem ja õigem oleks *своиченица*. Lõppeks, peab olema *стимул*, mitte *стимуль*, kuid see ehk on trükiviga.

Vene transkriptsioon on endine (enne 1917. a. Manuilov'i reformi); ära jäetud on *ъ*. Vana transkriptsiooni allesjätmine on õigustatud, sest eesti juristidele tarvisminevad venekeelsed tekstid on vanas transkriptsioonis.

Sõnastiku saksakeelne osa on venekeelsest märgatavalt parem. Mõnikord puudub küll ühtlus sõnade paigutamisel. Nii näit. esineb *in Kraft setzen* — *Kraft*, seega *k* tähe all, kuna *in d. Zeit wo*, mitte *z*, vaid *i* all. *Süüksarvatavus* (107—26) on saksa keeles *Zurechenbarkeit* (mitte *Anrechenbarkeit*). Samuti peaks seisma: *zurechnen* (107—24).

Põhjendamatu on võõrkeeliste osade järjekord sõnastikus: saksa, ladina, vene. Pole siin lähtekohaks ei tähestikuline (siis oleks: ladina, saksa, vene) põhimõte, ei suuruse järgi (siis oleks: saksa, vene, ladina), ei ajalooline (siis oleks: ladina eesotsas), ei kirjalüügi järgi (siis oleks: ladina, saksa, vene).

Loendada sõnastikus leiduvaid, parandamata jäänud trükivigu muidugi pole arvustaja ülesandeks, nagu näit. lk. 301 *мосаруцество* juures peaks seisma 98—46 (mitte 99—46).

Sõnastiku võõrkeelte osades pole arvilised juhised otstarbekohaselt süsteemitud. Süsteemimine võiks küll olla otsitava sõna tähtsuse järgi, kuid see on väga raske ülesanne ja sagedasti sõltub vaid maitsest. Kas poleks parem kasustaja töö hõlbustamiseks, kui arvviited oleksid paigutatud lähtudes lehekülje ja rea järjekorrast nii, et enne esineksid sõnastiku eespool asuvad tähendused ja siis alles lõpupoolsed. Näit. sõnad: a) *besitzen* (lk. 166: 73—10, 21—33; 130—34: *omama, evima; valdama*); b) *непечительство* (lk. 279: 25—5; 24—36, 24—42: *hoolkond; hooldamine, hoolekanne*).

Sõnastikus esinevad mõned väga kaugemale ulatuvad ettepanekud, mille kohta juba ette võis öelda, et nad vaevalt kohalduksid. Nii sugulaste tähendused, nagu *isam, isim* jne. jne., mis küll ehk ka otstarbekohased olla võiksid, pole aga mitte rahvalähedased ega elulised, ja nende sissevõtmine sõnastikku põhines vististi küll individuaalmaitsele.

Kui kõrvutada ühte õigusinstituuti kuuluvaid sõnu, siis saame kujukaid, otstarbekohaseid juriidiliste mõistete süsteeme. Nii süüteo jaotuse kohta:

<i>Õig. sõnastik</i>	<i>Kehtiv õigus</i>	<i>Saksa õigus</i>	<i>Vene õigus</i>	<i>Prantsuse õigus</i>
süütegu (107—39)	←—	Verbrechen i. w. S.	преступное деяние	l'infraction
roim[tegu] (94—19)	raske kuritegu	Verbrechen i. e. S.	тяжкое пре- ступление	crime
kuritegu (48—35)	←—	Vergehen	преступление	délit
väärtegu (144—29)	üleastumine	Übertretung	проступок	contravention

Nagu siit selgub, „Õigusteaduse sõnastiku“ süsteem on painduvam ja vabam võõrpärasustest, nagu seda on eriti meie kehtiva seadustiku *raske kuritegu* — *тяжкое преступление*, ja *üleastumine* — *Übertretung*.

Sõnastikus esineb õige vähesel määral, õigemini peaaegu ei esinegi, internatsionaalseks saanud juriidilisi mõisteid, nagu jurisprudents, kongress, uusus jne. jne. Seda tuleb seletada autorite sooviga asendada võimalikult kõiki oskussõnu eestilistega.

Mis puutub M. Tedre arvustusse „Eesti Kirjanduses“ ja sellele järgnevat poleemikat autor J. V. Veski'ga¹⁴, siis kannab see puht-keeleteaduslikku laadi. Esimene näit. ei võta arvesse („E. Kirj.“ nr. 4, lk. 192), et juriidiliselt *ära andma* ja *ärändama* on kaks sisuliselt erinevat mõistet.

* * *

Kokkuvõttes, „Õigusteaduse sõnastik“ on suureväärtuslik teos meie õiguskeele rajamisel. Ta on eraisikute töö — kaugel ofitsiaalsusest. Ühtlasi, sõnastik on kaugel sellest, et midagi ette kirjutada. Ta annab valiku, mida näitavad sagedad paralleel-vormid, selleks, et tegelik elu ise näitaks ja aitaks läbi viia, mis seda väärrib.

Teos on vajaline igale tõsisele eesti juristile.

Leo Leesment.

Riigikogu tegelus.

Riigikogu 1935. a. maikuu tegelese ülevaade.

Maikuu esitati Riigikogule Riigivanema poolt dekreedina kehtima pandud järgmised seaduse-eelnõud, mis komisjonidesse määrata:

1) Sõjakohtupidamise seaduse ja Kriminaalkohtupidamise seadustiku ühtlustamise seaduse eelnõu; 2) Üleajateenijate ja nende perekondade pensioni seaduse muutmise seaduse eelnõu; 3) Tallinna

¹⁴ „Eesti Kirjandus“ 1935, nr. nr. 4, 6, 8, 9.

telefonikeskjaama mahu suurendamise ja Tallinna—Tartu vahel telefoni-kaugeühenduste juurdeehitamise seaduse eelnõu; 4) Kaitseväge-teenistuse seaduse § 33 muutmise seaduse eelnõu; 5) Kooperatiiv-ühingute ja nende liitude seaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu; 6) Vabadusristi kavaleride soodustamise seaduse muutmise seaduse eelnõu; 7) Kohtutegelaste ametiriietuse seaduse eelnõu; 8) Kinoseaduse eelnõu; 9) Hääleõiguse osas avalikõiguslike kutse-esinduse seaduste muutmise seaduse eelnõu; 10) Eesti Vabariigi Tal- linna konservatooriumi seaduse eelnõu; 11) Kaitseseisukorra muut- mise seaduse eelnõu; 12) Äriettevõtetele võetava ajutise läbikäigu- maksu seaduse eelnõu; 13) Seakasvatuse edendamise seaduse eel- nõu; 14) Eesti Vabariigi 1934./1935. aasta tulude ja kulude lisaeel- arve Nr. 2; 15) Kapten Elmar Schiffer'i pensioni seaduse eelnõu; 16) Rahvamajanduse elustamise fondi seaduse eelnõu; 17) Looma- arstide kutsetegevuse seaduse eelnõu; Loomaarstide koja seaduse eelnõu; 19) Rahvakultuuri ja rahvahariduse nõukogu seaduse eelnõu.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas endine rendivahekord maaomaniku ja maakasustaja va- hel lõppes Kogukonna-, asutiste ja erarendimaade korraldamise seaduse kehtimahakkamisel?

Vastus: eitav.

Tähendatud seaduse § 17 on ette nähtud, et isikud, kes selle seaduse alusel maade korraldamist soovivad ja kel seda õigus nõuda (§ 2), annavad sellekohase palve kohaliku maakorralduskomisjoni esi- mehele ühe aasta jooksul, arvates seaduse jõustumise päevast; ning § 18 ütleb, et kui kohalik korralduskomisjon leiab palve põhjendatud olevat, teeb ta pooltele ettepaneku kokku leppida koha eraldamise ja selle edaspidise kasutamise üle, ja et kui kokkulepet ei järgne, otsustab eraldamise kohalik korralduskomisjon. Eeltoodust nähtub, et seadus annab asjaomasele isikule õiguse maakorraldamist nõuda, samuti ka pooltele võimaluse koha eraldamise ja edaspidise kasusta- mise tingimuste üle kokku leppida; ning juhul, kui kokkulepet ei järgne, kohustab kohalikku korralduskomisjoni otsustama maa eral- damise kui ka maa rendi kindlaksmääramise küsimust (§ 31). Sel- lest selgub, et nõnda kaua kui ei järgne poolte vahel kokkulepet maaeraldamise kohta ja selle edaspidise kasutamise tingimuste üle (ka renditingimuste üle), või kui ei ole tehtud komisjoni poolt otsust maa eraldamise ja selle edaspidise kasutamise tingimuste kohta, või kui tunnustada maakasustaja nõudel kehtivaks koha kasutamise

üle kokkulepe endisest ajast, kui see oli olemas (§ 18, viimane lõige), jääb koha kasutamise tingimuste (ka rendi) suhtes kehtima endine vahekord.

(RkHA toim. nr. 69 II — 1935.)

Kas peale Vabamüügi apteekide avamise seaduse kehtimatahakkamist apteegid käivad endiselt ärimaksu alla?

Vastus: jaatav.

Arvamus, et apteek on OMS § 453 p. 16 põhjal üldse ärimaksust vabastatud kui tervishoiuline asutus, on alusetu. OMS § 453 p. 16 põhjal on ärimaksust vabastatud hügieeni- ja ravimisasutised ja naturaal-mineraalveeallikate pidamine. Apteegid ei käinud OMS § 453 p. 16 alla enne Vabamüügi apteekide avamise seaduse kehtimatahakkamist ega käi selle alla ka pärast selle seaduse kehtimatahakkamist. Vabamüügi apteekide avamise seaduse § 1 on küll öeldud, et apteegid on tervishoiulised asutised, kuid sellega ei ole nad iseenesest veel arvatud nende hügieeniliste ja ravimisasutiste hulka, mis OMS § 453 p. 16 põhjal on ärimaksust vabastatud. Arstiseaduse vastavad paragraafid, mis asendatud Vabamüügi apteekide seadusega, nägid samuti ette teatavaid kitsendusi apteekide avamisel ja pidamisel, arstlikku järelevalvet nende üle, kitsendusi personaali valikus, ravimite hindu ja nende pidamise kohuslikkust apteekides (VSK XIII k., §§ 352—387) ning apteegid olid siiski OMS §449 lisa II nimekirjas ette nähtud kui ärimaksu alla kuuluvad ettevõtted. Vabamüügi apteekide avamise seaduse sätted apteekide avamise ja pidamise kohta on oma loomult samalaadilised, kui Arstiseaduse muudetudki sätted, ja et OMS § 449 lisa II nimekirja ei ole muudetud sellest apteekide väljajätmisega, siis tuleb OMS § 449 põhjal seda nimekirja ka praegu pidada kehtivaks selles mõttes, et apteegid käivad endiselt ärimaksu alla.

(RkHA toim. nr. 62 II — 1935.)

Kas kaebused siseministri otsuste peale igal juhul, kui ta teeb otsuse või korralduse Kaitseesisukorra seaduse alusel tema peale pandud sisekaitseülemale ülesandeid täites, alluvad Vabariigi Valitsusele?

Vastus: jaatav.

Kaitseesisukorra seaduse muutmise seaduse (RT 1934 — 99, art. 784) § 8 järgi Kaitsevägede Ülemjuhataja annab aru oma korraldustest ja tegevusest ainult Riigivanemale, sisekaitseülem Riigivanemale ja Vabariigi Valitsusele. Kaitsevägede Ülemjuhataja korralduste peale võib kaevata ainult Riigivanemale ja sisekaitseülemale kor-

ralduste ja otsuste peale võib kaevata Vabariigi Valitsusele. Sama seaduse § 7 viimase lõigendi järgi võib sama paragraafi esimese lõike punkt I tähendatud juhtudel, mil määratakse Kaitsevägede Ülemjuhataja, Riigivanem tarbe korral panna sisekaitseüleva ülesanded siseministri peale, kellele Kaitsevägede Ülemjuhatajalt lähevad üle tema õigused, mis ette nähtud Kaitseisukorra seaduse § 9 pp. 1—14. Riigivanema otsusega nr. 949 21. novembrist 1934 (RT 1934 — 101, art. 796) on ülaltähendatud seaduse alusel sisekaitseüleva ülesanded pandud siseministrile, arvates 21. nov. 1934. a. Kui siseminister teeb otsuse või korralduse Kaitseisukorra seaduse alusel tema peale pandud sisekaitseüleva ülesandeid täites, siis alluvad kaebused tema otsuste ja korralduste peale RT 1934, nr. 99, art. 784 all avaldatud seaduse § 8 viimase lõigendi põhjal Vabariigi Valitsusele, aga mitte Riigikohtu administratiiv-osakonnale. Asjaolu, et teatavas otsuses ei ole ära tähendatud, et siseminister on otsuse teinud sisekaitseüleva ülesannetes, ei põhjusta selle otsuse vastu antud kaebuse alluvust Riigikohtule, kui otsus oli tehtud Kaitseisukorra seaduse alusel ja selle seaduse alusel antud sundmääruste ja käskkirjade põhjal ja siseminister oli õigustatud asja otsustama sama seaduse ja määruste alusel, täites tema peale pandud sisekaitseüleva ülesandeid.

(RkHA toim. nr. 420 II — 1935.)

Kas võib isikuid, kes juures olnud kaubakäsustaja volitusel väliskaupade ja saadetiste tollimisel ja välispakkide postkontoris, lugeda ekspediitoriteks ja nõuda neilt isikutelt vastava äritunnistuse lunastamist?

Vastus: eitav.

OMS § 449 lisa II kaubandusettevõtete nimestiku põhiärimaksu maksmise jaoks II järk. p. 8 järgi (RT 1928 — 44, art. 256) on äritunnistuse võtmine sunduslik ekspediitoritel ilma kontorite ja äriteenijate pidamiseta, kes ei seisa nende ettevõtjate kuuteenistuses, kelle kaupade asjus nad toimetavad tollioperatsioone. Sellest nähtub, et selle paragraafi lisa järgi on kohustatud II järgu äritunnistust võtma ekspediitorid ilma kontorite ja äriteenijate pidamiseta teatavate tingimuste olemasolul, s. o. siis, kui nad ei seisa nende ettevõtjate kuuteenistuses, kelle kaupade asjus nad toimetavad tollioperatsioone. Seepärast võib ka nõuda äritunnistuse lunastamist selle paragraafi alusel ainult ekspediitoritelt, mitte aga isikult, kes ei ole ekspediitorid, s. o. kaupade ja saadetiste saatjad ja edasi- ja kättetoimetajad. Isikut, kes ei ole kaupu ja saadetisi vastu võtnud, vaid ainult kaubakäsustaja volitusel juures olnud väliskaupade ja saadetiste tollimisel ja välispakkide postkontoris, ei saa üldse ekspediitoriks lugeda ja temalt äritunnistust nõuda alustel, mis ette nähtud ekspediitorite

kohta. Ei näe ka ei Tolliseadustik ega Postimäärustik ette, et sääraseid isikuid tuleb ekspediitoriteks lugeda.

(Rkha toim. nr. 693 II — 1934.)

Kas erimaksu arvel tasutud ettemaks osas, mis ületab hiljemini maksustamisotsusega määratud erimaksu summa, kuulub tagasimaksmisele maksnikule?

Vastus: jaatav.

Riigi eelarve tasakaalustamise, eramajanduse korraldamise ning tööpuuduse vastu võitlemise seaduse (RT 1932 — 92) § 5 andis Vabariigi Valitsusele õiguse võtta erimaksu kaubanduslikelt ja tööstuslikelt ettevõttele ning isikuil, jättes Vabariigi Valitsusele määrata maksustamisviisi, maksuvaba tulumäära ja maksumäärad selles paragraafis näidatud otstarveteks ja alustel. Sama seaduse § 6 järgi kohaldatakse Vabariigi Valitsuse poolt maksmapandud maksukorraldustele Maksustamiskorralduse seaduse eeskirjad. Selle seaduse põhjal Vabariigi Valitsuse poolt maksmapandud Erimaksu määruse (RT 1932 — 100) §§ 8, 9 ja 12 põhjal määratakse erimaks maksustamisotsustega MKS eeskirjade kohaselt, kuid enne maksustamisotsust pidid § 14 tähendatud maksukohuslased erimaksu katteks maksta ettemaksu 15. III 1933, mis § 15 järgi kuulus arvesse võtmisele erimaksu määramisel. Vabariigi Valitsuse määrusega 2. III 1934 (RT 1934 — 24) on § 15 muudetud ja selle järgi ei kuulu ettemaksudena tasutud summad, kui nad ületavad maksustamisotsusega arvatud maksu, tagasimaksmisele. Avalikkude maksude või koormiste pealepanemine kodanikkudele võib Põhiseaduse § 83 põhjal toimuda üksnes seaduse alusel ja erimaksu korraldamisel on Vabariigi Valitsus seotud Riigi eelarve tasakaalustamise jne. seaduses tõmmatud piiridega ja alustega. Selle seaduse § 6 järgi tuleb erimaksu korraldamisel kohaldada Maksustamiskorralduse seaduse eeskirju ja sellekohaselt pidi ka erimaksu määramine toimuma maksustamisotsustega MKS eeskirjade kohaselt Riigi eelarve tasakaalustamise seaduse ja Vab. Valitsuse määruste alustel ja piirides. Riigi eelarve tasakaalustamise seaduse § 6 ja MKS §§ 121 ja 122 järgi on kodanikud kohustatud erimaksu maksta maksustamisotsusega kindlaksmääratud suuruses, nagu seda ette nägi ka Vabariigi Valitsuse määrus 30. XII 1932 füüsilistelt isikutelt võetava erimaksu kohta § 15-s. Määruse § 15 muudetud kujul osas, mis määrab, et määruse § 14 alusel tehtud ettemaks erimaksu arvel ei kuulu tagasimaksmisele, olgugi et see ületab maksustamisotsusega määratud erimaksu, on otseses vastuolus MKS §§ 121 ja 122-ga, ning sellise korraldusega on Vabariigi Valitsus ka ületanud oma võimupiire erimaksu korraldamisel, mis temale antud Riigi eelarve tasakaalustamise seadusega. Kui kodaniku maksukohustuse ulatus erimaksu alal oli seaduspäraselt kindlaks

määratud maksustamisotsusega ja kui tema oli selle maksu arvel tasunud rohkem, kui tema selleks kohustatud oli, siis on temal ka õigus nõuda, et ülemäära tasutud summa MKS § 121 ja 122 põhjal kantaks teiste riigimaksude arvele või makstakse temale tagasi. MKS §§ 121 ja 122 muutmiseks oma määrusega ei ole Vabariigi Valitsusel õigust ja asja otsustamisel ei saa arvestada Vabariigi Valitsuse määruse § 15-ndat muudetud kujul, sest riigivõimu ei saa Põhisead. § 3 põhjal keegi teostada muidu kui Põhiseaduse alusel antud seaduste põhjal ja PS § 83 põhjal ei saa Vabariigi Valitsus määrustega iseseisvalt ilma vastava seadusliku aluseta suurendada kodanikkude maksukohustusi.

(RkhA toim. nr. 710 II — 1934.)

Kas isikuile, kes teenistusest lahkuvad vanaduspiiri kättejõudmisel, tuleb pensioni määrata teenistusest vabastamise päevast arvates?

Vastus: jaatav.

Pensioniseaduse § 81 on ette nähtud pensioni määramine teenistusest lahkumisel omal palvel ja ilma palveta distsiplinaarkorras. Esimesel puhul tuleb pension määrata teenistusest vabastamise päevast arvates, kui teenistusest lahkuja nõudis ühes teenistusest vabastamise palvega ühtlasi ka pensioni. Esitas aga tema pensioni nõudmise hiljemini, pärast teenistusest lahkumist, siis määratakse temale pension pensioni nõudmise esitamise päevast arvates. Ilma palveta teenistusest vabastamise korral, nimelt distsiplinaarkorras teenistusest vabastamise korral määratakse pension teenistusest vabastamise päevast arvates, kui teenistusest vabastatu on pensioni nõudnud kuuekuulisel tähtajal, arvates teenistusest vabastamise käsust, pensioni nõudmisel kuuekuulise tähtaja möödalaskmisel määratakse aga pension palvekirja esitamise päevast. Küsimuses tähendatud juhtumil tuleb pensioni määramisel talitada vastavalt § 81 sätetele, mis korraldavad pensioni määramisel pensioni maksmise alguse arvestamist teenistusest vabastatuile ilma oma palvelta, s. o. § 81 teise lõigendi punkt a või b kohaselt.

(RkhA toim. nr. 153 II — 1935.)

Mis tuleb mõista Tulumaksu seaduse § 11 p. 3 tähendatud „väärtuse“ all?

Vastus: maksus-algväärtus.

Amortisatsiooni arvestamine kinnisvara väärtuse alusel ei ole õigustatud ega põhjendatud, vaid selleks aluseks tuleb võtta kinnisvara maksus, kuna amortisatsiooni mõte seisab selles, et kinnis-

varasse paigutatud kapital kustutatakse võrdsetes osades teatavate aastate jooksul. Tulumaksu seaduse § 11 p. 3 räägib küll amortiseerimisest väärtuse järgi, kuid siin tuleb pidada silmas, et Eesti Tulumaksu seadus algkujul on peaaesjalikult meie oludele kohastatud tõlge end. Vene Tulumaksu seadusest ja et viimases (§ 26 p. 3), selle instruksioonis (§ 30, § 60 p. 2) ning amortisatsiooni tabelis (instrukt. lisa nr. 2) on nähtud ette amortiseerimine maksuse (stoomost), mitte väärtuse (tsennost) alusel. Sõna „väärtus“ on meie Tulumaksu seadusse sattunud sel lihtsal põhjusel, et 1920. aastal, mil pandi kehtima meie Tulumaksu seadus, selle sõnaga väljendati mõlemat mõistet. Kuid seda eksitust tõlkimisel ei või ära kasustada amortisatsiooni otsese mõtte asendamiseks mõne teise alusega. Amortisatsiooni aluseks võib ikkagi olla ainult soetamise väärtus, s. o. maksus-algväärtus, nagu see üldiselt on kohaldatav kõigis kasu või tulu alusel määratavate maksude seadustes [vt. OMS § 519 p. II lit. „B“ (Vene)].

(Rkha toim. nr. 286 II — 1935.)

Kas vallavolikogude kodukorra § 9 p. 9 põhjal (RT 1929 — 99) on vallavolikogu õigustatud andma vallavalitsusele volitust üldkujul?

Vastus: eitav.

Vallavolikogude kodukorra § 9 p. 9 järgi kuulub valla asjus kohtutes kaebuste ja nõudmiste tõstmise otsustamine ja selleks volinikude valimine volikogu võimkonda, kui see ei ole usaldatud vallavalitsusele. Vallavalitsus võib ka iseseisvalt valla asjus valla nimel kohtutes teotseda, kui see õigus on temale antud vastavates seadustes, kui aga valla nimel on õigustatud kohtus esinema üksnes vallavolikogu, siis võib vallavolikogu usaldada vallavalitsust selleks üksnes TKS §§ 1285 ja 1286 tingimustel, s. o. usaldada või volitada selleks vallavalitsust igas üksikus asjas, aga ei saa mitte üldkujul oma õigusi edasi anda vallavalitsusele.

(Rkha toim. nr. 200 I — 1935.)

Kas Raudteelaste Hoolekande Ühingu saab lugeda füüsiliseks isikuks?

Vastus: eitav.

Raudteelaste Hoolekande Ühingu tulumaksustamine ei sünni samadel alustel, kui füüsiliste isikute tulumaksustamine. Ei saa juhiseks võtta Riigikohtu seletusi pärandustombu maksustamise asjus, sest pärandustomp ja Raudteelaste Hoolekande Ühing ei ole samalaadised ühikud tulumaksustamise alal. Pärandustombu tulumaksustamisel,

samuti kui füüsiliste isikute tulumaksustamisel tuleb kohaldamisele ka Tulumaksu seaduse §§ 21 ja 22, seda ei toimu aga mitte hariliku juriidilise isiku tulumaksustamisel. Raudteelaste Hoolekande Ühingule ei saa erimaksu määrata (RT 1932 — 100 ja 1933 — 75) kui füüsilisele isikule. Temale võiks erimaksu määrata üksnes juriidiliste isikute äriliste ettevõtete pealt erimaksu määramise alustel.

(Rkha toim. nr. 298 II — 1935.)

Kas Tariifinõukogu otsuste peale võib administratiivkohtu korras Riigikohtule kaebusi esitada?

Vastus: eitav.

AKK § 6 p. 1 järgi alluvad Riigikohtule kaebused üksikute ministrite, ministriumide, nende peavalitsuste või viimastega võrdsete allühikute otsuste, korralduste ja määruste vastu. Tariifinõukogu seadusest (RT 1923 — 106) ei nähtu aga, et Tariifinõukogu otsuste peale võib administratiivkohtu korras Riigikohtule kaebusi esitada. Tariifinõukogu seaduse § 8 järgi Tariifinõukogu otsused, mis pole ühel häälel vastu võetud, samuti ka otsused, mis tariifide kõrgendamise seotud või mille vastu riigikontrolör on protesti tõstnud, esitatakse teedeministri kaudu Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks ja jõustuvad pärast nende kinnitamist. Seepärast tuleks selle paragraafi mõtte järgi kaebused Tariifinõukogu otsuste peale esitada Vabariigi Valitsusele, kuna kaebuste esitamist Riigikohtule selles seaduses ei ole ette nähtud.

(Rkha toim. nr. 543 II — 1935.)

Kas kohus, arutades kaebusi administratiivasutiste otsuste peale, saab seejuures kohaldada neid seadusnorme, mis omandanud kehtivuse peale kaevatud otsuse tegemist?

Vastus: eitav, sest kaevatud administratiivasutise otsuse seaduspärasus oleneb sellest, kas ta on kokkukõlas otsuse tegemise ajal kehtinud seaduse normidega või mitte.

(Rkha toim. nr. 387 I — 1935.)

Kas lasteabiraha kuulub tagantjärele maksmisele?

Vastus: eitav.

Lasteabiraha kui toetus ei kuulu tagantjärele maksmisele, sest ei endine Perekonnaabiraha seadus (RT 1923 — 1/2 ja 1927 — 53) ega praegu kehtiv Riigiteenijate laste-abiraha seadus (RT 1935 — 31, art. 263) ei näe ette lasteabiraha tagantjärele maksmist, välja arvatud erand (RT 1927 — 53, art. 52, jagu II).

(Rkha toim. nr. 440 II — 1935.)

M. T.

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.** Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

O./ü. K. Mattieseni trükikoda, Tartu, 1935.

Mis tuleb mõista Tulumaksu seaduse § 11 p. 3 tähendatud „väärtuse“ all?	382
Kas vallavolikogude kodukorra § 9 p. 9 põhjal (RT 1929—99) on vallavolikogu õigustatud andma vallavalitsusele volitust üldkujul?	383
Kas Raudteelaste Hoolekande Ühingut saab lugeda füüsiliseks isikuks?	383
Kas Tariifinõukogu otsuste peale võib administratiivkohtu korras Riigikohtule kaebusi esitada?	384
Kas kohus, arutades kaebusi administratiivasutiste otsuste peale, saab seejuures kohaldada neid seadusnorme, mis omandanud kehtivuse peale kaevatud otsuse tegemist?	384
Kas lasteabiraha kuulub tagantjärele maksmisele?	384

LÄHEMAD KAASTÖÖLISED.

S. Csekey, R. Eliaser, E. Erdmann, D. Grimm, K. Gyldestubbe, J. Jans, H. Jucum, P. Kann, F. Karlson, A. Luiga, J. Lõo, H. Madisson, N. Maim, A. Piip, P. Poom, M. Pung, K. Saarmann, K. Selter, M. Taevere, O. Tief, I. Tjutrjumov, K. Trakmann.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et juriidilises ajakirjas „Õigus“ avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Trükivigade vältimiseks on tarvilik, et käsikirjad oleksid kirjutatud selgestiloetava kirjaga, parandusteta ja vahelekirjutusteta; eriti soovitatav masinakiri (vähemalt 3 sm laiuse vaba äärega). — Tarvitamist leiavad ainult trükivalmis käsikirjad; korrektuurides on lubatud vaid trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Soovi korral saadetakse autorile esimesest korrektuurist äratõmme, mis viivitamata tuleb tagasi saata. — Toimetus jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Avaldamata jäänud artiklite käsikirjad saadetakse tagasi ainult vastaval, käsikirjale juurde lisatud soovil. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale ühes äratõmmete hulga äramärkimisega. Äratõmmete, artiklis kasustatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartu, Lai tän. 34.

PE A
EL 755 35,8

1935. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

kuueteistkümnendat aastat.

TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), **E. Ein**, **K. Grau**, **T. Grünthal**, **J. Kleesment**, **A.-T. Kliimann**, **H. Kristal**,
E. Maddison, **A. Palvadre**, **K. Parts**, **J. Uluots**
A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kodu- ja välismaa kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1933. a. ja 1934. a. otsuseid.

Lähemateks kaastöölisteks on Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.
Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lk.

Tellimishind: 7 krooni aastas, üksiknumber **75 s.**

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920. a. — 1934. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 80.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925. — 1928. a. à kr. 4.50; 1929. — 1934. a. à kr. 7.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas iga esmasp., kolmap. ja reede, kell $\frac{1}{2}11$ — $\frac{1}{2}12$.

Toimetuse sekretäri kodune telef. nr. 14-91.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Ilmus 20. nov. 1935.

Kind 75 senti.